

IV. ANTROPONIMELE ROMÂNEȘTI ÎN LIMBA SECUIILOR ȘI MAGHIARILOR

(Documente ale prezenței și deznaționalizării românilor)

Importanța excepțională social-etnică a numelor de persoane (în special gentilicii) pentru studiul comparativ-istoric al problemelor demografice din Transilvania (mai ales în zona ei de est) credem că a ieșit la iveală cu puterea evidenței în paginile precedente (55—143) constituind o bază documentară de prim rang. Valoarea acestui material lingvistic-antroponomie va fi cercetată mai atent în analiza sistematică din acest capitol de natură „antroponomică” prin excelență.

Antroponime românești (*gentilicii, nume de familie*), în sensul cel mai larg al termenului, sînt numele purtate începînd din perioada feudală pînă azi de populația românofonă a Transilvaniei (teritoriul intracarpatic) și în afară, indiferent de obirșia lor lingvistic-lexicală (etimologia), care poate să fie variată:

— a) propriu-zis românească, adică elemente lexicale din limba curentă (*Albu, Bărbat, Bucur, Cornea, Creangă, Dumbravă, Flor(e)a, Lungu, Lupu, Mare(ie), Micu, Negru, Negrea, Roșu, Rotaru, Scurtu, Ursu, Văcaru, Valea, Vulpe* etc.), sau derivate de tip românesc (*Albulescu, Bucurescu, Câmpianu, Deleanu, Lupescu, Lupeanu, Măgureanu, Mărgineanu, Micescu, Negrescu, Pădureanu, Văleanu, Vulpecu* etc.), eventual din teme eteroglotte cu sufix românesc (*Almășanu, Chioreanu, Moldovanu, Receanu, Remeteanu, Rădescu, Vasilescu* ș.a. nenumărate);

— b) slavo-române (*Blaga, Bogdan, Moga, Neagu, Oprea, Radu, Voinea* etc.), importante și destul de numeroase la românii din toată țara), care de fapt nu au azi corespondente lexicale curente și vîi în idiomul românesc, deci împrumutate ca nume proprii (nu ca apelative) de la slavi și prin slavii care s-au amestecat și integrat în romanitatea poporului român;

— c) bisericesti-calendaristice (*Adam, Avram, Gheorghe, Grigore, Iacob, Ioan, Mihail, Nicolae, Vasile*);

— d) de altă proveniență, de ex. cumano-pecenegă (*Basarab, Boer, Coman, Columban* ? ș.a.), ungurești (*Balint, Chereșteșiu, Chișiu, Ilieșiu, Naghiu, Suciu* ș.a.m.d., infra, Anexa I).

Bibliografia principală privind antroponomia românească este: Drăganu, Rom., IX—XIV; Ș. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, 370 p.; N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, 469 p., cu numeroase lacune și erori mai ales la tilcuirea numelor, de ex. p. 195 „Bălaș, numire veche, din ital. *balascio* (DLR), a unui soi de rubin; *Balaș, -a, Bălașcu* etc.” în loc de ce este în realitate: ung. *Balázs* (lat. *Blasius*); Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, antroponime românești, în special p. 45—159 (recenzie: SCL, XVIII, 1967, p. 91—95, I. Jordan); Alesiu Viciu, *Nume de familie la români din Ungaria*, Blaj, 1902, 29 p. (după categorii, cu erori de interpretare și multe lacune). O cercetare monografică-istorică, bazată pe documentare amplă și studiu comparativ-etimologic a antroponimiei românești, a genezei și etapelor dezvoltării ei, a elementelor proprii limbii române (derivate ori formate din apelative romanice și autohtone, ca *Albu, Bărbat, Bucur, Lungu, Negrea* ș.a.) și a celor de împrumut începînd cu lotul slavon este una din cele mai importante sarcini ale științei istorice și filologice din țara noastră. Studiile de antroponomie ale Școlii filologice clujene, după a. 1956 (CercLg.) privitoare la Transilvania tratează mai mult prenumele (individuale, zisele „nume de botez”) din perioada contemporană, prea puțin gentilicii (numele „de familie”) și aproape deloc materialul medieval, adică din faza inițială a cristalizării politice a societății românești¹.

În Transilvania și Ungaria sînt destul de răspîndite (mai ales în Secuime) antroponimele de factură românească la unele familii sau grupe de limbă și naționalitate maghiară (care adică se declară și se consideră unguri), aparținînd celor trei pături sociale mai importante: țărănimea, muncitorimea și intelctualitatea orașelor, iar în trecut chiar onora din aristocrația (nobilii) unguri (de ex. *Albu, Argyelán, Blanár, Boér, Bogdan, Borbát, Botiza, Korbuly* (armeni?), *Kosztin, Krisán, Marosán, Moldován, Muntyán, Oláh, Opra, Paska, Páskuly, Prodan, Puja* (Puia), *Ráduly* (Radu), *Serbán, Sztojka, Sztupár* ș.a.). Ele au fost transmise din comunitatea social-lingvistică românească în cea maghiară în urma procesului deznaționalizării unor persoane, familii sau grupe de români din Transilvania și zona intracarpatică (pînă la Tisa), care au trecut la catolicism (ori

¹ În revista clujeană CercLg., vol. II, 1957, IV, 1959, V, 1960, VI, 1961, VII, 1962, IX, X și urm. se află studii, articole, note privitoare la antroponomia din mediul rural în mai multe puncte din Transilvania, tratînd mai mult prenumele, prea puțin sau deloc onomatologia istorică românească ardeleană sau din alte zone.

la reformă calvină); uitind limba română au învățat ungurește și s-au asimilat în societatea maghiarofonă, în epoca medievală și modernă, până la sfârșitul monarhiei habsburgice a Austro-Ungariei (cf. supra, p. 20 și urm.). Fenomenul înstrăinării românilor de neamul lor poate fi urmărit începând din veacurile XIV și XV (nobili români și cneji din zona Banat, Hațeg, Hunedoara; mai puțin din Făgăraș², Maramureș-Bereg, unde însă maghiarizarea n-a prins decât foarte puțin, în puncte izolate)³. Principala cale de atragere spre maghiarizare era acordarea de titluri nobiliare, privilegii și servicii înalte în administrație: în rindul păturii aristocratice, a birocrației și proprietarilor funciari mai de seamă în Transilvania apar antroponime, mai frecvente începând din veacurile XVI—XVII, cum arată repertoriile antroponimice ale materialului documentar⁴. Aici apare o lungă serie de atare nume din care sînt de menționat cele mai remarcabile: *Albu* (a. 1680), *Aics*, *Andreka*, *Andrika* (a. 1679), *Angyi* (1655), *Angyel* (1664), *Anka*, *Ankusa* (1679), *Antoni* alias *Dobos* (1611), *Bacszilla* (1652), *Bálán* (1655), *Bán*, *Barb* (1644), *Barbuly* (1680, 1689), *Baricz*, *Baricza*, *Barla*, *Berlyz* (1666) și *Birla*, *Bleza* (1578), *Blinke* (1689), *Bochics* (1686), *Bocz* (1649), *Bóczel* (1664), *Boda* (1583), *Bode*, *Boér*, *Bogdan*, *Bogya*, *Bohoczel*, *Boka*, *Bökor* (*Bukur*), *Bolgya*, *Borbáth*, *Borhan* (*Triff*), *Borza*, *Botéza* (1662), *Bot*, *Bottján*, *Botuza*, *Bozura*, *Bratán*, *Brazul* (1649), *Breduske* (1650), *Bretán*, *Bruzor*, *Bud* de *Tökes* alias *Csóré* (1663), *Bugyul*, *Buksa* (1663), *Bulbuk*, *Bún* (1627), *Bütán*, *Buzura* (*Buzere*, *Bozura*), *Csibán*, *Csobot*, *Csörtán*, *Dán*, *Dancs*, *Dászkál*, *Despoth*, *Dobordán* (1667), *Dobrilla* (1656), *Dobrin*, *Dobroka*, *Dobrul*, *Dombrava*, *Dragán*, *Dragota*, *Dragoi*, *Dragsán*, *Dragumér*, *Dragus*, *Drakulya*, *Dsude* (*Jude*, 1667), *Faur* (1662), *Flore*, *Flora* de *Hidas* [*Podeni*, jud. *Alba*] alias *Virágh* (1665), *Florían*, *Fugye* (1583), *Furka*, *Firkoly*, *Gáin*, *Giraszin*, *Graneecz*, *Graul*, *Grigor*, *Groza*, *Gruzda*, *Guruzda*, *Hangul*, *Hulpás*, *Jankul*, *Juga*, *Karmassán*, *Kikidán*, *Kifor*, *Kinczell*, *Kirilla*, *Kocsuba*, *Kornya*, *Kozta*,

² Despre zona Făgăraș: AnIst., VI, p. 161—300 (*Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XV—XVII*, de D. Prodan).

³ Situația politică a românilor în Transilvania, supra, p. 26: RevTr., VI, 1940, p. 194—232 (*La situation politique des Roumains de Transylvanie au XIIIe et au XIXe siècle*, A. Decei); Trans., LXXII, 1941, p. 192—200 (românii în Transilvania medievală, I. D. Moga); RoumTr., passim; IstTr., I, p. 89—253.

⁴ *Jegyzéke az országos levéltárban a magyar és erdélyi kancelláriák föltállításáig található hercegi, grófi, bárói, honosságai és nemesi okleveleknek, összeállította Tagányi Károly*, Budapest, 1896; GenF., I, p. V—XII; II, p. IV—XII; III, p. IV—XIV etc. Cf. repertoriul de heraldică *Czimerlevelek gyűjtötte Sándor Imre*, I. füzet (1551—1629), Cluj, 1910. Majoritatea numelor sînt citate de Réthy L., *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása* [Formarea limbii și a națiunii române], Nagybecskerek (Zrenjanin, Banat), 1887, ed. II, 1890, p. 159; cf. Puscariu, *Date Ist.*, amplu repertoriu de antroponime purtate de familiile românești în Transilvania.

Kosztandin, *Kotocz*, *Kotro*, *Kozma Száva*, *Krajnik*⁵, *Krisztán*, *Luka*, *Macsukath*, *Madán*, *Makavé*, *Man(y)*, *Manczur*, *Markocsán*, *Maridán*, *Mircse*, *Moga*, *Mojanul*, *Mondra*, *Monyoila*, *More*, *Muncsálán*, *Muntján*, *Mus(z)ka*, *Neszor*, *Nyág*, *Nesul*, *Nyika*, *Nycora*, *Oláh*, *Opra*, *Paska*, *Pastul*, *Pavel*, *Petrán*, *Petru*, *Petrucz*, *Pint(y)e*, *Pópa*, *Prekup*, *Pródan*, *Radó*, *Radul*, *Rastul*, *Recsiczár*, *Rogozán*, *Román*, *Sorbán*, *Stephán*, *Száva*, *Szávuly*, *Sztán*, *Stances*, *Sztánissza*, *Sztoja*, *Sztoján*, *Szuszín*, *Tatt*, *Todorán*, *Tomojaga* alias *Papdán*, *Triff*, *Trufan*, *Tunful* (*Tunsul?*), *Turkul*, *Urszul*, *Vaczkán*, *Vajna*, *Vancsa*, *Vánkuly*, *Voicoda* (*Vajda*), *Vizár*, *Vlád*, *Vláj*.

O bună parte din acești și mulți alți asemenea „inobiliți”, n e m e și⁶ ori semi-aristocrați se vor fi maghiarizat complet în curs de vreo 2—3 veacuri schimbîndu-și numele (gentilicii, de familie) românești ori slavo-române și pierzîndu-se definitiv din colectivitatea populară de baștină (mai ales după ce s-au îndepărtat din mediul social-etic de obîrșie). Atare fenomen este bine cunoscut în bibliografie de multă vreme, schițat astfel de istoriograful ieșean cu un veac în urmă: „poporul român mai avea în vremile vechi în Transilvania și o nobilime întinsă și puternică, avînd îndatorire de căpetenie apărarea țării contra năvălirilor streine. Această nobilime se întîlnește în ținuturile Devei, Hațegului, Făgărașului, Hunedorii, în Banat și în Maramureș. Îndatorită a sluji sub steag, ea se bucură ca și cea ungurească de a nu plăti birul sau tributul, darea țărănească... Voievozii români numiți comiți și purtînd titluri pompoase cunoscute nobililor... Această nobilime a dispărut mai cu totul în zilele noastre, absorbită fiind de elementul maghiar care o atrase în sinul său prin favorii, astfel că astăzi nu se mai întîlnește în Transilvania nici o familie nobilă română, iar cele cîteva nume de obîrșie nobilă păstrate s-au coborît în clasa poporului de jos⁷. Nobilimea maghiară

⁵ Apolativul *krajnik-karajnik* apare în numeroase atestări și ca antroponim în sec. XIV—XIX-lea, în Maramureș, Sătmar și Sáros este din ruteană, dar în Transilvania și Banat nu poate fi în maghiară decât împrumut din limba română; Szabó T.A., *A feudális-muskori karajnik-krajnik tisztségnév szótörténetéhez* [Cu privire la istoria cuvîntului *Karajnik-krajnik* nume de funcție în epoca feudală], în NyIrK., IX 1965, p. 61—77; OmR., p. 873—876; cf. ActaMN., III, 1966, p. 177—179 (Dragomir-Belu), despre situația și funcțiile „crainicilor”; infra, nota 10.

⁶ Despre termenul *nemes* (*nemeșie*) la românii ardeleni, cf. WtbUngR., p. 565—566.

⁷ Cf. supra, p. 32. Fenomenul „decadenței și eclipsării” juridic-politice și economice a elementului românesc a fost observat și relevat de mulți scriitori și călători, ca Aug. De Gerando, *Transylv.*, I, p. 212 „les Valaques — peuple paysan, pour eux nul progrès, nul développement. Lorsque l'un d'eux s'élevait au dessus des autres, il prenait rang parmi la nation conquérante et se faisait Hongrois”; p. 334 „dans l'origine, les Valaques formèrent en Transylvanie la race vaincue, c'est-à-dire la classe des serfs. Mais sous le gouvernement des princes un certain nombre d'entre eux furent annoblis pour prix du service militaire et participèrent à tous les droits des nobles hongrois. Les

avea în rindurile sale un însemnat număr de familii românești, începînd cu aceea a *Corvineștilor* (de Hunedoara), care dădu Ungariei un general și un rege vestiți, Iancu și fiul său Matia Corvinul”⁸. Ca exemple se mai citează: „familia ungurească Macskási de Tincova se trage din românul Sturza, cnez de Caransebeș, pomenit la a. 1292. Familiile *Neptsa*, *Csura*, *Marila* și *Pripu* se cobor din românii Dionisiu, Mihail, Vlad, și Voicu, amintiți la a. 1404; *Mark*, *Kenderesi*, *Szerecsen*, *Roșca*, *Vlad*, *Nandra*, *Balos*, *Popaltul* și *Negomir* se cobor din românii Danciul, Costa, Saracin etc., pomeniți la a. 1464; *Bacsa*, *Farkas*, *Lörincz*, *Sarban*, *Parosi*, *Gruța*, *Rezeila*, *Dragith*, *Stroia*, *Popa*, *Sferlea*, *Dragomir* și *Endrea* își au obârșia din românii Ivul, Vlaicul, Dragul, Barbul (a. 1500). Dovezile pentru aceste genealogii indicate de Hasdeu, *Columna lui Traian*, 1874, p. 126—128”.

Instituțiile politice și juridice ale românilor erau (în chip firesc) mai puternice și durabile în zonele unde populația românească rămăsese compactă și mai omogenă; la mijlocul veacului al XIX-lea, istoriograful Szilágyi S. observă: „este probabil că nici națiunea româ-

descendants continuent pour la plupart à vivre en paysans, ou remplissent divers emplois dans les comitats. Quelques fois ils conservent le sentiment national et, lorsque l'occasion se présente, s'efforcent de faire rejaillir leur importance sur leurs compatriotes...”. Bine era informat și just întrezărea esența lucrurilor pe la a. 1840 junele italo-francez, virtuos și talentat scriitor de limbă franceză Augustin De Gerando (1820—1849): condiția socială a românilor ardeleni și felul cum unii (ca și alte elemente etnice în situații asemănătoare) deveneau maghiari. Spre ilustrarea ușurinței cu care se confecționau unguri în veacul al XIX-lea poate servi (dacă mai e nevoie) chiar persoana ilustrului autor aristocrat italo-francez (*op. cit.*, II, p. 193), care prin căsătoria sa în familia magnaților ardeleni Teleki, devine rapid... ungar (cf. de ex. Révai Nagy Lexikona, V, 1912, p. 373 „Degerando, Ágost, magyarrá lett francia író”), ajuns astfel (dar și prin erudiția cu talentele sale scriitoricesc și diplomatic excepționale) chiar membru al Academiei la Budapesta, în a. 1846.

⁸ A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*, Iași, 1884, p. 155—157. Ioan (Iancu) de Hunedoara era fiul lui Voicu (fiul lui Șerbe), avînd frați pe Mogos, Radul etc.; cf. Pușcariu, *Date Ist.*, I, p. 141; Werner M., *A Hunyadiak*, în *HdÉvk.*, XI, 1900, p. 89—136; M. Dan, *Trans.*, LXXIII, 1942, p. 590—595 ș.a. Dar pentru un patriot anonim din *ErdM.*, XL, 1935, p. 185 („Hunyadi János eredete” [obârșia lui Ioan de Hunedoara] marele voievod ardelen ar fi fost „izig-vérig [un fel de «pină în măduva oaselor»] magyar”, iar pentru B. Hómán, *UgJB.*, XX, 1940, p. 176 „dintr-o familie de boieri munteni, dar de origine cumană, tatarică ori sudslavă” [numai român să nu fie], a devenit în chip firesc „eifriger katholiker und begeisterter Ungar”. Totuși, contemporanii știau ceva mai bine decît istoriograful-ministru horthyst Hómán că „hic Ioannes natione Valachus fuit haud altis natalibus ortus...; cuius nomen caeteros obnubilat, non tam Hungaris quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit”, cum spunea Aeneas Piccolomineus (papa Pius II), *op. cit.* [supra, cap. I, nota 37], p. 223, 228, iar „obârșia valăhică a Húniadestilor era un lucru de notorietate publică”, Wertner, p. 105 etc.

nească cucerită (de unguri) nu era prea mult deranjată. În teritoriile unde locuiau mai masiv, ea și-a păstrat proprii cneji sau prefecti”⁹. Multe familii românești de cneji sau fruntași¹⁰ innobilate și trecute la catolicism¹¹ au luat nume gentilicii maghiare sau de formă ungurească (adoptate voluntar ori impuse de oficialitatea dominantă)¹², alături de stocul masiv (majoritatea absolută) de antroponime românești caracteristice în Transilvania (fie elemente apelative române, ca *Bukur*, *Caibăse*, *Faur*, *Flor(e)a*, *Furka*, *Jude*, *Nikore*, fie slavo-române ca *Dragics*, *Mircse*, *Radul*, *Vlad* etc., ori bisericești-calendariștice „internationale” în perioada feudalismului). O situație tipică și extrem de semnificativă este în zona Hunedoara, unde majoritatea (aproape totalitatea) familiilor nobile sau nobilitate sînt de obârșie românească, mai ales foști cneji cu nume gentilicii de tipul „demotikon” după localitatea (satul) de unde erau ori își aveau proprietățile, ex. *Bácsi* (din Băcia), *Borbátovizi* (din Rîu Bărbat), *Csolnokosi* (Cincișanu), *Csulai* (Ciuleanu, ca Ficsor), *Farkadini*, *Fejérvizi*, *Furka*, *Galaczi*, *Karulyos(d)i*, *Kende(fi)*, *Klopotivai*, *Lindsinai*, *Livádi*, *Macsesdi*, *Osztrovy*, *Ponorj*, *Riusori*, *Tustyai*, *Vádi*, *Zalasdi* (infra, p. 250) etc. (cf. *MgyHnd.*, V, p. 149—245). Cea mai importantă în această serie este familia *Kende* (Cindea, Chindea), „nobiles Vallachi” din Rîu de Mori (Malomviz, la Hațeg, în veacul al XV-lea), care se modifică în *Kenderes*, *Kenderesy* apoi *Kendeffy* de Malomviz etc.¹³;

⁹ „Valoszinű, hogy a meghódított oláh nemzet sem háborgattatott nagyon. Azon helyeken, hol törégesebben lakott, megtartotta saját kénézeit vagy ispánjait...”. Szilágyi Sándor, *Erdélyország története* [Istoria țării Ardealului], (Buda)Pest, I, 1866, p. 17.

¹⁰ Despre vechile organizații politice și juridice ale românilor în Transilvania, cnezate și voievodate: Xenopol, *Istoria românilor*⁸, I, p. 159—170; Ioan Bogdan, *Originea voievodatului la români*, în *MemIst.*, II, XXIV, 1902, p. 191—207; *Despre cnejii români*, *ibid.*, XXVI, 1904, p. 13—44; N. Iorga, *IstRard.*, p. 68—99; *Ia Trans.*, p. 169—186; D. C. Arion, *Din istoria vechiului drept românesc. Cnejii (chinejii) români*, București, 1938, 239 p. (material documentar abundent, prezentat pe alocuri neglijent, dezordonat); cf. și V. Meruțiu, *LucrGeogr.*, V 1929, p. 7—15 (vechi organizații teritoriale); Moga, *ŢourTr.*, passim. S: *Dragomir-S. Belu*, *Voievozi, cneji și crăniici la români din Munții Apuseni și din regiunea Bihorului în Evul Mediu*, în *ActaMN.*, III, 1966, p. 173—180 (la p. 178 bibliografie mai amplă).

¹¹ Numeroase exemple de trecerea românilor transilvăneni și bănățeni la confesiunea catolică se cunosc din toate perioadele; din veacul al XIV-lea: *Documente privind istoria României*, veacul XIV, C, Transilvania, vol. IV, București, 1955, p. 266—267, 275 etc.; Iorga, *IstRard.*, p. 281—288 (sec. XVII—XVIII) ș.a.

¹² Cf. de ex. repertoriile ample alfabetice de nume în *DateIst.*, II, din care se citează mai jos (p. 225) câteva cazuri.

¹³ *MgyOrCs.*, VI, p. 191—194; *DateIst.*, II, p. 177; *MgyHnd.*, V, p. 189—194; *Rom.*, IX—XIV, p. 322.

Drag, scris *Drágh*, devine *Drágffy*¹⁴; pe un „fidelis noster [al regelui] Olachus Sorban vocatus de Ochwa, quem in ritu catholico baptizatum Stephanum fecimus appellari” (a. 1366); „Ladislaus dictus Olah, alio nomine Vayas”, „Stephanus dicto Olah alio nomine Pinthes”, „Stan dictus Fejyr . . . Olahus” și alte cazuri asemănătoare din veacul al XIV-lea¹⁵. Procesul trecerii la catolicism și maghiarizarea „aristocrației” rurale împreună cu elementele mai răsărite ale populației românești a continuat tot timpul până, la începutul veacului al XX-lea. În veacul al XVIII-lea sînt de menționat între aristocrații și magistrații din zona Hunedoara mulți cu nume românești (maghiarizate ca fonetism): *Bágya*, *Bája*, *Balis*, *Buda*, *Bugyly*, *Furka*, *Hernye*, *Kendeffy*, *Kenderessy*, *Mara*, *Marilla*, *Markocsán*, *Móre*, *Munyán*, *Nán*, *Pára*, *Toplicza*, *Vállya* ș.a.¹⁶. Dar între familiile fruntașe maghiare (maghiarizate) din cuprinsul comitatului Hunedoara (în majoritate dispărute)¹⁷, puține aveau în sec. al XIX-lea nume românești (*Balika*¹⁸, *Buda*, *Brus*, *Ivuly*, *Kendeffy*, *Moldován*, *Vályá*); celelalte nume de formă ungurească citate de Kövály trebuie să fie maghiarizate. La fel s-a întîmplat și cu numeroase personaje istorice mai vechi sau recente, ca și cu alte elemente populare eterogene din cuprinsul vechii Ungaria și a mării monarhii naționale a Habsburgilor.

Dintre figurile istorice de români mai celebre sînt de menționat, în afară de Ioan (Iancu) de Hunedoara și fiul său regele Matia (Mátyás): voievodul Bartolomeu Drágfi în veacul al XV-lea (cf. *GeschRum.*, p. 154—161); Nicolae Olahu primatul Ungariei în sec. al XVI-lea (cf. St. Bezdechi, *Nicolaus Olahus. Primul umanist de origine românească*, Aninoasa-Gorj, 1939, 126 p.; *AnIstN.*, V 1930, p. 63—85; *GeschRum.*, p. 186—207); Mihael Valachus (1490—1582), viceregele Transilvaniei (*GeschRum.*, p. 199—207); cancelarul ardelean (1597—8) Ștefan Iosika, român din Caransebeș (*AnInst.*, XII, 1969, p. 223—229); în veacul al XVII-lea, Gavril Iovul, Ioan Kajoni (*La Trans.*, p. 262). În veacul al XVIII-lea, o serie de erudiți și magistrați superiori și mijlocii în Transilvania, ca: Ladislau Dobra, profesor la Institutul iezuiților în Cluj; Petrus Sebessi, „nobilis Transilvanus Valachus Szésszebesiensis”, a. 1725; Alexander Bényei, praenobilis Valachus de Magyar Benye; Nicolaus Dragosi

Valachus Thordensis e comitatu eodem; Petrus Dallyai, român autor al unei „vieți a sf. Francisc de Sales”, a. 1738 etc. (*ErdMEgy.*, p. 291); dar și alții, unii cu nume gentilicii românești: Balku, Boer, Koszta, Marosán; majoritatea însă cu nume de tip unguresc¹⁹. Episcopul romano-catolic al Transilvaniei la Alba Iulia, Anton Stoica, între a. 1749 și 1759 (mort în a. 1770) era român din familie ce trecuse la „reformați-calvini”²⁰. În veacul al XIX-lea cazurile apar mult mai numeroase, din care sînt de menționat abia câteva: Dobran Ioan funcționar superior (udvari ügynök) la Curtea imperială din Viena pe la a. 1848 (*MgyOr.*, p. 71); Moga János general în revoluția 1848 (*MgyOrCs.*, VII, p. 829); generalul austriac Trapaș a prin a. 1880—1890, cavaler din Caransebeș (Date-Ist., II, p. 384), care obișnuia să spună „eu sînt român «plouat», o știe și împăratul”²¹, ca și alți generali de seamă în armata austro-ungară, mai ales bănățeni, ca Traian Doda, Seracin, N. Cenea, Gură, Șandru etc.²²; marele fizician la Viena Nicolae Teclu; profesorii universitari Grigore Moldovanu (la Cluj) și Gheorghe Alexi (cs, la Budapesta) se declarau și erau recunoscuți de toată lumea ca români (rengați), alături de alții mulți ce nu mai aveau decît numele gentilicii românească, ca unul la facultatea de drept în Cluj (prin a. 1872—1918) Boer Elek²³, poate de origine româno-secuiană; Wlad Aloisiu (Alajos), deputat, făcut nobil în a. 1867, din familia veche românească la Săliștea Maramureșului (*MgyOrCs.*, XII, p. 241, Pótkötet, p. 364); Bud János (născut în 1880 la Dragomirești, Maramureș), eminent statistician, economist, profesor și ministru la Budapesta, — unde între miniștrii prin a. 1950 apare și numele românesc Marosán György. Tot spre obirșie „valahică” (olahi-români, mai ales din Secuime, eventual din părțile Transilvaniei nord-vestice și Slovacia, fostul „Felvidék”, maghiarizați mai demult și numiți cu „ethnicon”ul de formă ungurească) Oláh sînt numeroase familii nobile în Ardeal și Ungaria (*MgyOrCs.*, VIII, p. 212—215, 332 pînă în veacul XIX-lea), ca și alții „homines novi” cu acest gentiliciu, din care cel mai remarcabil era Oláh Gusztáv,

¹⁹ Cf. Tóth Z, *Az erdélyi román nacionalizmus első százada* [citat supra, cap. II, nota 71], p. 58—60, 174—187 etc.

²⁰ „Sigismundus Antonius Sztojka L. baron de Sala permissione divine episcopus Transylvanensis” a dezvoltat o activitate organizatorică și constructivă remarcabilă la catedrala și episcopia din Alba Iulia, din fruntea căreia a demisionat la 1759, din cauze necunoscute (probabil conflict cu cercurile aulice din Viena; *MgyOrCs.*, X, p. 873); despre maramureșanul Anton Sigismund Stoica: *Apulum*, XII, 1974, p. 329—331.

²¹ A. Paul, *Intre Someș și Prut* (1905), p. 38.

²² A. C. Popovici, *La question roumaine* (1918), p. 215.

²³ Cf. *ErdMEgy.*, p. 169—181, unde apar nume slave ca Navratil, Plósz, alături de cele germane, Meltzl, Richter, Schneller, Tagl etc. și de majoritatea ungurești, în chip firesc.

¹⁴ *MgyOrCs.*, III, p. 378.

¹⁵ *RoumTr.*, p. 64; *Apulum*, XIV, 1976, p. 167.

¹⁶ Cf. Barcsay A., *Hunyadvármegye levéltárában őrzött homagiumok nemesi címek pecsétjeinek indexe* [Indicele pecetilor de embleme nobiliare ale homagiilor în arhivele județului Hunedoara], în *HdÉvk.*, XXI, 1911, p. 3—18.

¹⁷ Cf. Kövály L., *Hunyadvármegye kihalt családjaíról* [Despre familiile dispărute ale județului Hunedoara], în *HdÉvk.*, XI, 1900, p. 51—57; Wertner M., *A Hunyadiak*, *ibid.*, p. 89—136.

¹⁸ Moșierul Ioan Balika în Chitid, a. 1787, *ActaMN.*, III, p. 107.

neurolog și psihiatru în veacul al XIX-lea, fiu al omonimului arhitect la Budapesta ș.a. (cf. CsGyKSz., p. 303); atare nume gentilicului a emigrat și mai spre vest, în Austria, unde poate fi menționat ministrul socialist Franz Olah prin anii 1960²⁴: numele lui nu poate fi străin de etnonimul respectiv de formă ungurească, iar purtătorul trebuie să aibă obirșie (eventual mai îndepărtată) „olaho” — maghiară din părțile Transilvaniei sau din alte teritorii ale fostei monarhii locuite de români, — căci din simplă fantezie, snobism ori gust pentru exotism un autentic vienez-austriac de spiță veche nu e deloc probabil să-și fi luat numele unui popor subjugat ca al „olahilor” din teritoriile intracarpate. Cea mai potrivită analogie pentru etnonimul-antroponim „Oláh” din Austro-Ungaria este paralela „dublet” de formă slavo-grecească din zona balcanică: gentilicului Vlahos frecvent în Grecia (de ex. un general *Vlahos* la Atena)²⁵, derivat cu sufix slav *Vlahov* la bulgari, *Vlahovići* la sârbi (de ex. un ministru la Belgrad prin a. 1960), indicind evident elemente de obirșie aromânească, „cuțovlahi” (macedo-români). În Austria există și alte nume de tip românesc, ca de ex. *Krischan* ce nu poate fi altceva decât rom. *Crișan*. Asemenea exemple pot fi multiplicat, fără a izbuti întocmirea unui tabel complet.

Destul de numeroase și importante elemente românești s-au ridicat la trepte înalte în ierarhia feudală ori capitalistă a Ungariei și chiar a Austriei²⁶ (servind interesele și cultura altor popoare, chiar pe împilatorii neamului lor din patria de obirșie, Transilvania); cu atât mai numeroși au fost oamenii „de rind”, mai ales funcționarii, meseriașii, comerțanții, muncitorii și alte categorii sociale cu nume românești maghiarizate (gentilicii) în Transilvania și Ungaria²⁷, ca și în alte țări limitrofe sau mai îndepărtate²⁸.

Puținele exemple ca acele citate aici arată necesitatea imperioasă de a fi reexaminat integral materialul documentar și prin optica critică a onomatologiei, care poate și trebuie să aducă servicii de seamă.

²⁴ Cf. de ex. *Scinteia*, nr 6384, 19 IX, nr 6426, 31 X 1964 etc.

²⁵ *Le Monde* (Paris), 5 X 1965 etc.

²⁶ Ca și în alte țări, Rusia, Polonia, America etc.: cf. nota 28.

²⁷ Cf. de ex. *Astra*, 1927, nr 25, 19 V, p. 2 (T. Popa).

²⁸ Datele asupra răspândirii românilor din Transilvania sînt adunate în marea monografie a lui St. Meț, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, ed. II, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977 (ed. I, 1971). — În fostul regat al Ungariei din cadrul marelui monarhii habsburgice, prozelitismul deznaționalizator unguresc a făcut ravagii mai ales în Secuime (supra, cap. II) și între șvabii-germani (supra, p. 21; cf. nume de „unguri” ca *Göbl* devenit „Gáldi”, *Ortmayr* devenit „Ortvay”, *Tremt* > *Tamás*, *Hampl* ș.a.), între slovaci (*Melich*, *Apulum*, XIII, 1975, p. 759; *Knieza*, *Paulovics*, *Prohászka* și mulți alții) care mai mult decât românii au contribuit la sporirea „națiunii eteroclitice” dominante în Ungaria. La Budapesta și în toată țara erau multe și mișună încă antroponimele germane și slave ce n-au apucat a fi „naționalizate” prin traducere ori simplă înlocuire după rețetele școlii onomatologice a lui Lengyel Z. (supra,

cercetării istorice, completări valoroase pentru toate perioadele și teritoriile. Știindu-se că amestecul elementelor etnice variate și asimilarea lor în „națiunea dominantă (majoritară)” este un fenomen firesc, chiar necesar pînă la o anumită limită într-un stat poliglot și atât de pestriț cum era vechea monarhie habsburgică (supra, p. 24 etc.), un studiu integral asupra maghiarizării și integrării atîtor elemente și grupe etnice ar putea să arate în adevăratele proporții aportul ungurimii autentice („ösmagyar”) paralel cu aportul diverselor „nationes” la formarea statului și culturii în limba maghiară, cu structura socială și demografică în vechea Ungaria (feudală și burghezo-moșierească), ca și în Secuime.

La populația maghiarofonă, alături de toponime²⁹ și de cuvinte uzuale, mai frecvente apar antroponimele românești în Secuime, luate prin deznaționalizare, adică trecute în comunitatea socială ungaro-siculoasă de către indivizi ori grupe de români care s-au secuzizat, pierzîndu-și limba, unii confesiunea și majoritatea din ei chiar conștiința adevăratei obirșii social-etnice. Că totalitatea acestor maghiari cu nume gentilicii românești este alcătuită numai din români înstrăinați o arată pînă la evidență procesul maghiarizării schițat mai sus în linii generale și unele detalii cu aspecte locale (cap. I și II), ca și certitudinea că în monarhia austro-ungară maghiarii din Transilvania și Ungaria ori din Secuime nu luau nume gentilicii (de familie) românești, adică ale unei populații subjugate în stare de inferioritate politică, economică și juridică. Înainte de a. 1918 și chiar după această dată nu poate fi vorba ca ungurii să adopte numele proprii românești, ori de „valahizarea” lor (eventual prin „traducere”); încît purtătorii de antroponime românești în societatea fe-

p. 30). Este știut că fenomenul amestecului elementelor etnice-sociale izolate sau în grupe mici, individual și asimilarea lor a fost frecvent în toate statele și epocile, fiind clar că nu există popor în Europa ce să nu aibă în compoziția sa „amestecuri etnice”; dar porțiunile pe care asemenea fenomen le-a luat în Ungaria întrec orice închipuire.

²⁹ Tabele cu nume de locuri românești în Secuime (toponimia zisă „minoră”: dealuri, părți de hotar, păraie, văi etc., nu localități sau cursuri mai mari de ape) a întocmit (după hărțile militare austriace de 1:75 000, SzFLeir. și alte surse) S. Opreanu, *Contribuții la toponimia din finutul secolilor*, în *LucrGeogr.*, II 1924—5, p. 153—189 (= *Die tribuții la toponimia din finutul secolilor*, cu unele exagerări, erori de transcriere și interpretare, cauzate de lipsa unei pregătiri ori măcar a unei colaborări filologice-lingvistice absolut necesare în asemenea cercetări. Citevaș oponime (locuri, ape, hotare) românești în Secuime — unele maghiarizate, citează Chindea, *op. cit.* (supra, p. 101), după el: MijlDesn., p. 25—26. Toponimia majoră a Secuimii (localități, ape mari) este slavă și maghiară, cumămană etc.; dar numele de locuri (văi, dealuri etc.) românești sînt foarte numeroase, cf. Sever Pop, *op. cit.* [infra, p. 252], p. 201 cu harta (Die Toponymie Siebenbürgens, Berg-, Fluss- und Hügelnamen), ca și hărțile austriece, românești etc. Situația toponimiei în zona secuiescă este în general asemănătoare cu cea din oricare altă parte a Transilvaniei.

dală și burghezo-moșierească maghiară sint cu toții români de z n a ț i o n a l i z a ț i, chiar dacă lips ește (lipsă firească, adesea, în condițiile documentării sărăcăcioase ale vremii) vreun alt indiciu despre obârșia lor etnică³⁰.

Antroponime românești în Secuime sint (sau mai bine zis : erau) foarte numeroase, tipice, cu deosebire semnificative din punct de vedere lingvistic și social-istoric³¹, mai numeroase în documentarea veacurilor al XVII-lea și urm., iar în veacurile al XIX-lea și XX-lea (cînd documentarea scrisă este mult mai abundentă : acte, epitafuri, monumente, presa, literatura etc.) sint atît de multe exemple, încît apare inutil și imposibil a le înregistra și cită pe toate. Dar față de mulțimea impozantă a antroponimelor ungurești în documentele din veacurile trecute, numele românești (și slavo-române) rămîn mereu în minoritate, uneori fiind aproape disparente, din două motive mai de seamă (în nepotrivire cu numărul efectiv mare al populației, mai ales rurale românești, românofone) : a) situația de netă inferioritate economică și social-juridică a elementului românofon, majoritatea iobagi, creșcători de vite, meșteșugari, oameni modești și sărăciți, care se manifestau mult mai rar și echivoc în documentele scrise, b) înlocuirea (schimbarea, „trădăcerea”) multor nume românești prin nume maghiare (infra, p. 239—244). În materialul documentar privitor la ținutul secuiesc (vechile „scaune”, supra, p. 32—33) din veacurile XV—XVIII-lea se află (cum s-a văzut parțial în paginile precedente) antroponime românești care în etapa veche (ca și natural în cea „modernă”, mai recentă) sint purtate de elemente etnice evident românești (românofone); dar este foarte probabil că mulți din purtătorii lor se declarau și erau considerați încă de atunci „secui”, integrați în masele maghiarofone. Din cîteva colecții de documente (în primul rînd marea „Arhivă secuiască” SzOkl., „lustre” și repertorii de persoane în revista GenF. și broșura ErdMest., din două „arhive familiale” EndLev. și SándLev., seria de DocArd., documentele citate și utilizate în excelentul OklSz., material din veacul al XVIII-lea publicat de T. Popa, N. Iorga ș.a.), în toponimia zisă

³⁰ Despre antroponimele ungurești (de tip maghiar) la români, infra, Anexa I
³¹ Bine cunosțtea (ori întrezărea) atare situație Tóth Z. (supra, p. 114—119), admitînd — *volens-nolens* — că „román nevet viselő székelyek már a XVI. században sem tartoztak a ritkaságok közé. Amiota románság volt a székelységen, a beolvadás a legcsékélyebb kényszer nélkül szüntelenül folyt...” (ErdM., 1942, p. 555 : secui cu nume românești nu erau o raritate chiar în veacul al XVI-lea. De cînd a existat românie în Secuime, integrarea s-a desfășurat continuu fără nici o silnicie); dar nu se ostenește să citeze nici măcar unul din nenumăratele exemple cunoscute în documente și bibliografie, pe care dealtfel nici cercetătorii români (supra, p. 111—112) nu le citează, ignorînd materialul documentar (aproape integral) din veacurile XV—XVIII.

„minoră” munți, văi, locuri etc. (de ex. în GyHNev.), ca și alte surse documentare-bibliografice (CsGyK., CsGyKSz., Udvt. etc.) sint citate în ordine cronologică unele exemple, menționînd de obicei numai atestarea mai veche.

În anul 1426 sint cunoscuți niște „fideles nostri Ioannes Kenesius dictus Magyar et Radul filius Czako de Bereczkfalva nostr(a)e declararunt majestati quod in confinibus Terr(a)e Siculorum nostrorum versus partes Moldaviae existeret villa Valachalis Bereczkfalva vocata” (SzOkl., I, p. 120; Ioan Kenesius — Magyar și Radul fiul unui Czako erau fruntași ai românilor la Brețcu, localitate românească). La 1492 se menționează la Sfintu Gheorghe un Blasius *Româ* (SzOkl., III, p. 118, eventual „Roman”); a. 1507 la Odorheiu familia cu nume tipic și evident românesc *Ficsor* Ladislau și Anton, care primesc proprietăți pe „Cîmpie” („nemes udvarhelyi Ficsor Lászlónak és Antalnak Rűcs és Pakocsa helységben bizonyos vett jászágreszeket”, MgyHnd., V, p. 679)³²; a. 1510 „quidam *Czorda* nomine et Chygan Walachi in Iljefalva [Iieni, jud. Covasna] commorantes” (SzOkl., I, p. 322—323); 1517 Petrus *Ficsor* de Atosfalva [Hotești, jud. Mureș] în comitatu Albensi Transilvaniae jur. assor. (GenF., III, p. 88); 1538 Albertus *Wancha* de Zekelfalva, Szabó K., *A régi székelység* (1890), p. 74; 1549 nobilis Ladislaus *Drakulja* (SzOkl., IV, p. 15); 1554 Georgius Volah la Tg. Mureș (SzOkl., V, p. 69; OklSz. 708 = „Oláh”); 1566 *Borbat* Ioan, *Borbat* Petru, *Borba*, Franciscus³³; *Boyer*³⁴ Martin; *Chortan*(?) Bálás (SzOkl., II, p. 196—204); 1578 *Moga* Iudit (SzOkl., IV, p. 28), Mihail *Rado* (IV, p. 20; formă diferită de *Radul(y)*, ca atare posibil să nu fie românească); *Guzoran* [nume secuiesc, ori slavo-român, turcesc ?] Nicolae, biró (SándLev., p. 28); 1580 Balthasar de *Bottyan* (SzOkl., IV, p. 74; nume românesc după Edelspacher și Hunfalvy, infra, p. 224;

³² Antroponimul apare de timpuriu în numeroase atestări, ca *Ficsur* puer Valachicus, OklSz., 246, din apelativul ung. *ficsor* „fecior” împrumutat din română (Infir., p. 44), curent și în antroponimia românească *Fecioru*; în documente din Transilvania și Ungaria, MgyHnd., V, p. 371, 378, 474 în zona Cluj, *Ficsor*, *Fychor*, p. 170, 244 în zona Huedoara; Rom., IX—XIV, p. 66; în Secuime : *Ficsor* Miklós iobag la Vețca (SzOkl., V, p. 319); un pircălab al cetății Gurghiu *Fichor* Petru în a. 1599 „itt való fő porkoláb-játul Fichor Peterolt”); familia *Ficsor*, în Nograd, nobilitată în veacul al XVIII-lea (MgyOrCs., IV, p. 172) etc.; alte pilde *Ficsor*, cu grafii variate (*Fichor*, *Fychor*, *Fychur*) în Ungaria și Transilvania (sec. XV—XVII), toponime și apelativul *ficsor* (sec. XVI—XIX) StUn., 1962, 2, p. 14, 21; NyIrK., IX, 1965, p. 151; X, 1966, p. 104—106; XI, 1967, p. 16—17; MNyTetSz., I, p. 906.

³³ Despre antroponimul *Borbat*, *Barbatus* (Bărbat), foarte răspîdit, cf. OklSz., 86; Rom., IX—XIV, op. 177; apelativul *borbát* în limba maghiară, împrumut din română (*bărbat*), Infir., p. 26.

³⁴ Cf. *boer*, *béyar*, *bojir* nobilis Valachus; cîteva exemple din veacurile XV—XVII, OklSz., 78, 1132; MgyOrCs., I, p. 147. Nume slavo-român ori peceneg, eventual și secuiesc.

nesigur); 1581 *Bacz* Borbara, Kata, Toma, Ioan (SzOkl., V, p. 129, 130, 146; OklSz., 41 și 1127; *Baciu*, *Bács*?); 1586 *Opra* Paulus în Tomești (Ciuc, EndLev., p. 5), 1587 *Opra* Pál, *Csurra* Mihok (SzOkl., V, p. 142; EndLev., p. 6; OklSz., 143, 658); 1588 *Bogács* Ioan în Mădăraș (Ciuc, SándLev., p. 35; nume secuiesc sau slavo-român?), *Boer* Georgius din Vărghiș (SándLev., p. 36), 1592 idem (SzOkl., IV, p. 116); 1590 *Blasius Kozta* (IV, p. 115); 1596 *Olah Radul* az Amadefalvi eszthenán való major juratus și un *Olah János*, Prot. Odorh., II/2, B, 107 (Madefaláu — Siculeni; StUn., 1966, 1, 130); *Martinus Boer* de Tarchafalva nobilis annorum quasi 45 (Prot. Odorh., II/2, B, p. 63); 1599 *Mihail Maga* (= Moga), păstor (SándLev., p. 42).

Dintre purtătorii de antroponime românești în armata și la curtea lui Ștefan Báthory (1576—1586) în Polonia³⁵, unii sînt probabil sau chiar sigur originari din Secuime, cum indică prenumele tipic ungaro-siculiic alăturat la un gentiliciu român: *Andreas Bogdan*, *Michael Bokor* (Bucur?; infra, p. 221), *Thomas Manya*, (Manea), *Andreas Oláh*, *Antonius Oláh*, *Blasius Oláh*, *Elias Oláh*, *Petrus Oláh*, *Blasius Petrasko*, *Blasius Raduly*, *Andreas Vajna* (RatCBáth., p. 8, 24, 27, 101, 105, 109, 148, 150, 152, 164, 167), eventual „decurionul” *Ioannes Bojer* (p. 151). Asemenea combinații de antroponime (sau elementele lor) sînt frecvente și caracteristice în Secuime și la românii secuizați, iar în armata și la curtea báthoriană, în Polonia erau numeroși secuii, cum arată și alte elemente din antroponimia lor³⁶.

La a. 1602, în conscripția organizată de către generalul Gheorghe Basta, între „nomina nobilium, primipilorum ac libertinorum sedis Siculicalis Sepsi, Kezdi, et Orbai” apar cîteva românești: *Valika*, *Bariczi*, *Falka*³⁷, *Danka*, *Roman*, *Bacsó*, *Baljko*, *Baliko*, *Zim a*, *Paskó*, *Buna* (Bunea?), *Bozok*, *Kupán*, *Dancs*³⁸, *Gruzda*, *Bogdán*,

³⁵ Cf. studiul amănunțit asupra numelor, funcțiilor și situației elementelor românești (recunoscute ca atare de fapt exclusiv după antroponime): ActaMN., II, 1965 [1966], p. 345—363. (*Din istoria iobăgimii române transilvănene. Iobagi români în Polonia*, sec. XVI, M. P. Dan).

³⁶ Mulți *Székely* și gentilicii derivate „demotikon” din toponime ale Secuimii, ca *Valentinus Eresztvényi* (RatCBáth., p. 108, din Eresztvény-Erestegiu, jud. Covasna), *Kovácsnai* (Covásneanul) *László* (p. 147), *Gregorins Kosmási* (p. 57, din Kozmás-Cosmeni, Ciuc), *Petrus Nyujtodi* (p. 61, din Nyujtód-Lunga, jud. Covasna), *Blasius Torja* (p. 111, Torja, Turianul), *Martinus Uvarhelyi* (p. 99, Odorheianul), *Daniel Vadasdy* (p. 196, din Vădaș la Niraj), *Maksai*, *Menasági*, *Szépizi* ș.a. Asemenea nume gentilicii au putut să primească acești ostași sau „curteni” ai lui Báthory chiar la „conscripție” și recrutarea lor de către autoritățile militare ale principelui ardelean-rege polon; printre ei se aflau desigur și români din aceleași localități după care și-au primit gentiliciile.

³⁷ *Falka* „frustum, frustulium, pars” în OklSz., 213.

³⁸ OklSz., 145.

Tusan, *Oláh* (și *Olá*), *Muzka*³⁹, *Raduly*, *Czipan*, *Boda*, *Guzoran*, *Dobra*, *Borbat*, *Dragiczey* etc. (SzOkl., V, p. 179—243). Tot în a. 1602, la Odorheiu-Cristur: *Dáne*, *Olá*, *Bán*[?], *Zakuly* [? „Szé-kely”?], *Borda*, *Kinda*, *Csortán*, *Antonia*, *Boka*, *Boer*, *Bezerad*, și *Bozarad* (Basarab)⁴⁰, *Bogis*, *Mircse* ș.a. (SzOkl., V, p. 284—320). În „Iustra” șcaunului Odorheiu din a. 1604, între „primipili”: *Boda* Ioan (comuna Filia), *Borbát* Toma (Tălișoara), *Boer Anton* (Tărcăști); „libertini” ceva mai numeroși: *Boka*, *Oláh*, *Matei*, *Boda*, *Boer*, *Bujer*, *Kolczár* etc. (GenF., X, p. 9—14, 45—51). În zona Tg. Mureș: *Nigre* Mihail, *Trufan* Ștefan, Ioan, *Olá*, *Boer*, *Czipan* (SzOkl., V, p. 270—283); la 1603, în Valea Nirajului (Nyárád): *Stephanus Truffan*, *Georgius Oláh*, *Nicolaus Dromboly*; *Boer*, *Myrze*, *Mosa* (SzOkl., V, p. 244—268).

Precum se vede, sînt exemple relativ puține, foarte puține (unele nesigure ori înconcludente): numărul lor redus, aproape dispărent în documente pînă la începutul veacului al XVII-lea, se explica (precum s-a spus) prin situația subordonată a elementului etnic românesc, inferioritatea lui social-juridică și politică, izolarea lui relativă față de națiunea secuiască privilegiată, dominantă, participarea cam redusă la acțiunile și manifestările de caracter juridic-economic consemnate și conservate în acte și hrisoave, ce sînt documentele secuilor, „Iustra Sieulorum”, nu „— Valachorum”. În comentele secuilor, „Iustra Sieulorum”, nu „— Valachorum”. În comentele secuilor, nu ar fi de așteptat nume valahice între „primores”; foarte puține figurează între „primipili” și în formațiile militare ale secuilor, consemnate de acte și documente din veacul al XVII-lea; majoritatea celor cu nume românești sau „Oláh” erau „iobagiones” ori „inquilini” (zileri). Adevărul este că și aceștia apar puțini, dar sînt!

În cursul veacului al XVII-lea atestările sporesc în documente ce apar mereu mai numeroase și cuprinzătoare: în a. 1605 „*Oláh János czikzekben Amadeujfalui*” (ProtOdorh., II/3, B, 239; trebuie să fie cel menționat la a. 1596 (supra, p. 218); 1606 *Oláh Tamás*

³⁹ *Muzka*, *Muska* „Russus”, OklSz., 672; sau rom. *Muscă*, *musca* (?).

⁴⁰ Numeroase exemple din toate zonele locuite de români arată largă răspîndirea numelui, Rom., IX—XIV, p. 521—527 și AnIst., VI, 1963, p. 168 (Prodan), numele de *Basarab* chiar este prezent și la nord de linia Carpaților. Îl găsim din Făgăraș pînă la Caransebeș: doi enei *Bozarad* Crașova (a. 1358), *Basarab Longus* (Hosszu), Hăteș (1360), *Bassarabe* (1398), *Basarab* Franciscus (1588), Ștefan *Bassarabe* Hunedoaara (1681), *Opra Baszaraba* jude. Screei (Făgăraș, 1632) etc., familii *Besarab* și *Basaraba* în Peșteana și Cănești, sat *Băsarăbeasa*, *Bozarad* la Telciu (Năsăud, a. 1450); Ioan *Basaraba* preot în Vaidei (DatIst., II, p. 19); se adaugă exemple din zona Târnavă la Cetatea de Baltă, a. 1726 *Komár Beszarabe* cerdo (ErdMest., p. 11), din zona secuiancă, precum și în toponimia Maramureșului (LucrGeogr., III, p. 112), dovădindu-i extensiunea mai largă spre nord și est în teritoriile carpatice. Numele este cumanic (ArEuCO., p. I, 1935, 221—235, L. Rásonyi), ori peceneg, dar la secui a fost transmis mai curînd prin intermediar românesc.

la Ocna de Sus; la Nicoleşti un „szentmiklosi *Oláh* Mihált Karácsonkőven [la Piatra Neamț] az városiak es az vornik megfogták vétek nélkül es vőttek el tőle fl. 12”, DocArd., VII, p. 310; tot acolo un *Petres Mihály*; a. 1609 *Oláh* Ștefan și *Bogdan* Paul la Dănești (Ciuc, SándLev., p. 55–56); *Opra* Paul din Tomești (Ciuc, SándLev., p. 57; CsGyKSz., p. 90–91; supra, p. 280). Familia numeroasă, cu multe ramificații în zona Covasna, *Vajna* (Voinea) din Pava este atestată la a. 1610: *Vajna* Ștefan (MgyOrCs., XII, p. 13–20). La a. 1614, numărul românilor și numelor slavo-române este relativ mare: „registratio” (index civitatum, oppidor. villarum et possessionis sedium Siculicaliu Maros, Udvarhely, Seps, Kezdi et Orbay, item Csik, Gjergio et Kasszon, citat de Benkő, MarSz., p. 93), în 270 sate, sînt menționate în total vreo 660 nume de români (copiate și comunicate de Șt. Meteș), majoritatea iobagi și zileri, care prezintă din punct de vedere lingvistic-onomatologic un amestec interesant și deosebit de semnificativ: 439 (mai mult de 2/3) sînt *Oláh*, restul nume românești și slavo-române, ca *Albu* (Benedic, primipilis în Zagon, Ioan ped. pixid. etc., Petru), *Ban*, *Barbu*, *Banciulea*, *Boca*, *Bucur*, *Butica*, *Chiriah*, *Ciubăr*, *Dan*, *Luca*, *Musca*, *Opră*, *Păcurar*, *Prodan*, *Radul* (de ex. Radu Ioan, primipilus în Ciurmani – Csomafalva), *Roman*, *Sorban*, *Stancul*, *Stoian*, *Triful*, *Vancea*; nume ungurești (Birtalan, Chendi, Fărcaș, Fekete, Fodor, Hajdu, Hosu, Mesaros, Nagy, Santa, Tamasi, Vaida, Veres); unii erau din Făgăraș, Treiscaune și Țara Românească, dar majoritatea evident localnici, indigeni, adică din satele unde munceau și i-a găsit conscripția. O „lustră” tot din a. 1614 a scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin cuprinde cîteva nume: în satul Casin (Kászónujfalu; supra), Iacobi (Kászónjakabfalva) *Baricz*, *Kalina*, *Oláh*, *Opra*; Ciucsingeorgiu între „iobagiones” *Balika*, inquilini Kendi István locuind în casa lui *Todor* Valentin, mai mulți *Olá*; în Bancu (Bánkfalva) „primipilus” *Moldovan* Ioan, „antiqui iobagiones” *Olá* Ioan, *Dobondi* Ioan, *Olá* Matei ș.a. (GenF., XI, p. 49–54); la Ciucani (Csekefalva) Szöcs *Opra* inquilinus, *Borka* Ioan; la Cosmeni (Kozmás) primipilus *Borbát* Ioan, inquilin *Olá* Matei; Sincraieni (Szentkirály) inquilini *Olá*, *Raduly* Ladislau; Jigodin (Zsögöd) *Raduly* Ștefan; Tușnad *Olá* Ștefan, iobagiones *Vernika* Ioan, *Olá* Ștefan; Misentea (Mindszent) inquilin *Olá* Nicolae; Sintimbru (Szentimre) ped. pix *Doborán* Ștefan, inquilini *Olá* *Sorban*, *Ola* Gheorghe (GenF., XI, p. 94–99, 129–132). „Lustra” scaunului Gheorgheni din a. 1616: *Oláh* Ilias inq. al lui Ioannes Litterati, Fekete Matei oláh fi., *Boghdan* Ștefan J., *Dancz* Mihail I (ibertinus), Anton, Gheorghe p.; *Oláh* Andrei inq. Francisci Péter, *Raduli* Ioan I., *Dobra* Angalit I., *Oláh* Matei j (obbagio), Cziiorba *Opra* j. Ioannis Dienes, *Oláh* Petru, *Raduli* Ioan, I. debilis, *Oláh* Andrei j. Gregorii Dorgo, *Bongy* Ioan j. Valentini Borsos, *Oláh*

Ștefan inq. relictæ Georgii Aztalos, *Barincz* Petru, Nagy *Stoika* j. Petri Baricz; mai mulți *Oláh*, *Raduli*; *Oláh* Ioan J., *Koztena*, *Muzta Opra* inq. al lui *Oláh* Ioan, Cziby Gheorghe I. *Roman*, *Oláh* Lucas pix (idarius), *Dragicz* Ioan pix., *Dragicz* Mihail j., *Bokor* Mihail, *Boka Opra*, *Oláh Opra* etc. (GenF., V, p. 71–72, 81–83). — Prin alte documente: la a. 1622 *Boer* Ștefan din Târcești (Târcefalva, Odorheiu) assessor la Cristuru (UdvT., p. 331); 1627 *Dragiz* Ioan din Tomești (Ciuc, SándLev., p. 66); 1636 *Czibre* Petru și *Oláh* Ioan nemeși, cetățeni jurați din Odorheiu (UdvT., p. 363); providus Ioannes *Oláh* alias *Purkarja*, la Odorheiu (SándLev., p. 76); *Boda* alias Nagy Balász, iobag din Aita Seacă (EndLev., p. 24); *Bajka Opra* iobag (EndLev., p. 26); 1639 la Olteni (Oltszem, jud. Covasna) *Biroga*, *Bogdán*, *Bucz*, *Mihalica*, *Mirchie* (= Mircea), *Vajna* (SándLev., p. 86–88); *Roman* Ștefan și *Rattar* (Rotaru) Gyula (Iulius), iobag român (oláh jobbágy, UdvT., p. 385). La 1658 „lustra” scaunului Ciuc Superior (registum familiarum primipilorum), din mai multe sute de nume par să indice români: *Martsan*, *Guzoran*, *Ola* Francisc, *Bukutzon* Andrei, *Dobordan* Martin, *Borbat* Ioan minor, *Karda* [?] Mihail (GenF., IX, p. 15–22, 47–53). La 1659 *Petre* Ioan servitor al lui Daniel Francisc, devenit „cavaler” (UdvT., p. 387); 1663 *Boer* Martin din Târcești, nobil (SzOkl., IV, p. 300); 1671 *Martinus Dobordan* din Sintimbru (Ciuc), făcut primipilus (lófő, CsGyKSz., p. 113; SándLev., p. 130); *Oláh* Emeric din Ciurmani (Csomafalva), făcut primipilus (CsGyKSz., p. 116); 1677 *Borbath* Matei și Francisc făcuți nemeși (UdvT., p. 388). În a. 1690 în Treiscaune și la Zagon: *Stephanus Boer* vicejudec sedis Kézdi (ErdM., 1941, p. 312, 325 etc.), *Vajna* Ferenc, *Vajna* Orbán la Zagon (ibid., p. 313, 314, 315 și passim), primipilus Franciscus *Csorja* de Zagon (p. 317), nobilis foemina *Elisabetha Vajna*, nobilis quondam Ioannis *Guruzda* de Zagon relictæ vidua (p. 318); primipilus *Stephanus Albo* mediocris de Zagon, annorum circiter 40 (p. 318); primipilus *Thomas Albu* de Zagon annorum circiter 46 (p. 319); providus *Demetrius Oláh*, iobagio generosi domini Georgii Jankó de Zagon annorum circiter 25 (p. 323). În 1691 „lustra” nobililor din Treiscaune conține foarte puține nume românești (resp. slavo-române), ca: *Mihaleza* (?), *Vajna*, *Ban*, *Baricz*, *Alda*, *Balyko*, *Borcz*, *Roman*, *More*, *Dobri*, *Balyka*, *Bajku*, *Ola* etc. (GenF., IX, p. 73–78, 102–105, 126–130). 1696 *Vojka* Toma la Sinsimion (EndLev., p. 171).

În veacul al XVIII-lea, mențiunile despre români și numele românești sporesc substanțial; dar nu din cauză că s-ar fi „intensificat imigrarea de români” (cum încercau să prezinte lucrurile unii erudiți și Tóth Z. I. în timpul ocupației horthyste a nord-vestului Transilvaniei), ci în primul rînd prin faptul că ei se ridică manifestându-se

mereu mai frecvent și activ anterior, participă direct la viața publică avînd un rol sporit și se asimilează între secui, fie păstrîndu-și antroponimele românești, fie schimbindu-le majoritatea din ei cu nume ungurești (sursele documentare cam aceleași, supra, p. 212):

Regestum sedis Siculicalis Superioris, a. 1702, CsGyKSz., p. 520—540, citeva nume românești ori probabile: *Bács, Guzorán, Bogács* (?), libertini Emericus et Blasius Val(achi?), *Csia, Baricz, Trutzza, Bajko, Bokor, Opra, Koszta, Dames, Mojsa, Kosztály* etc. Între aderenții aristocrați secui ai lui Francisc Rákoczy, în acțiunea lui din anii 1703—1711, sînt menționați trei cu nume românești: *Boer Paul, Boer Gabriel* și *Vajna Ștefan* (EmlSzM., p. 637, „Bujdosó kuruczok Moldvában és Havasalföldön”); la 1705 un *Száva Mihail* este făcut „lobonț” (UdvT., p. 423). În veacul al XVIII-lea, la Brăduț (Bardocz), o familie cu numele tipic *Borbáth* (v. Bărbat) se ridică la situații sociale înalte: în a. 1794 Ioan și Mihail erau judecători în această localitate (MgyOrCs., II, p. 163). Celebri erau pe la începutul veacului haiducii din zona Odorheiului *Balika, Bucur, Kimpian* (Cimpianu), *Fekete Vasile*, a căror obirșie românească este recunoscută (UdvT., p. 434—435); contemporană este seria de „latrones” din zona Ciucului: *Sztan Baltesh, Raducz, Juon, Nikora, Onucz, Kaluttul*, la a. 1713 (SzOkl., VII, p. 195). În a. 1726, la Atia: *Boer, Booka, Kiorán, Mogá, Oláh* etc. (supra, p. 72). Din a doua jumătate a veacului mai pot fi menționate citeva serii, ca: Siculeni (Madefaláu, (A)Madéfalva, Ciuc) „Michael *Raduly* et Bernardus Ferencz Madef. ibidem a regalibus occisi” în a. 1764 („Siculicidium”, CsGyK., II, p. 26); apoi materiale onomastice deosebit de abundente și semnificative din zona de sud a jud. Treiscaune (Covasna) cuprinse în registrul procesului dintre Francisc Henter din Sepsiszentiván (Sintion Lunca) și un număr de secui ostași ca juzi jurați ai satelor Lisnău și Ozun (a. 1781)⁴¹; numeroase gentilicii românești din cele mai tipice, ca *Boer, Opra, Olá, Stanciu, Baba, Tunea, Raduly, Gligor, Ald(e)a, Bailla, Aldika Munteanu, Stoika, Stanciu, Drăganu, Nitsulj Thodor, Bulántsa Barbulj, Gheorghe, Stan, Matei, Manea Bulancu, Ioan Comșa (Komsa), Sorbány Mokány, Szelecsánu, Stan Blidaru, Vacaru, Mukács Bajkó, Tuonicza, Cretzuli, Burtza (Burse), Homotea, Kapata (Capota), Bailla; Gheorghe Vasil, Gheorghe Darabánt, Ioan Nyaguly, Ioan Kosztandi, Mihail Bajko, Ioan Baba, Gheorghe Oprea; din a. 1779: Ioan Drăganu, în alta Ștefan Pop, cîțiva Ciocan (Tsokán) și Bador, Ioan Tompa, Drăgamer, Berde, Benke (Benchea), Todor, Cserea, Moldován, Drăgamer Nyagully, Pap Nyagully, Kilitza, Kiritza Todor, Raczula, Pay, Bordaș Dragomir, mai mulți Buts. Ei sînt din*

⁴¹ Publicate de N. Iorga, *Inceputurile și motivele desnaționalizării în Secuime*, în Mem.Ist., III, XVIII, mem. 8 (1936/7), p. 217—222.

satele Saciova, Măgheruș, Sintion, Reci, Coșeni, Chichiș, Borosneul Mic, Dobolii de Jos, Aninoasa, Bită, Comaláu, Păpăuți și Zizin. Majoritatea din ei s-au maghiarizat, dar numai cei din satele unde elementul românesc a „dispărut” ca atare, adică nu mai este indicat în statistica maghiară din ultima vreme (a. 1910), ca: Saciova (români 3 — unguri 271), Reci (rom. 3 — ung. 890), Coșeni (rom. 10 — ung. 453), Bită (0 — ung. 430), Aninoasa (1 — 489); în aceste sate, deci, numeroșii *Nyaguly, Raduly* etc. și urmașii au devenit secui. În celelalte sate însă ei s-au menținut în oarecare măsură: Măgheruș 62 români, Chichiș 375, Borosneul 1059 (?) etc. Alte serii (unele nume se repetă, în chip firesc): *Manea, Matei, Neagu, Gheorghe, Stan, Raduli Stan, Komán István, Ioan Comșa, Dumitru* și *Barb Bulárka, Algye Muntyan, Marin Vaszi, Ioan Sztankuj, Olah Vaszi, Simon Raduly, Clemens Sorbány, Serban, Mihail Oprea, Ioan Dregány, Opre Blidarul, Matsellar Vasile, Gheorghe Văcarul, Ion Tohăneanul (Takanan), Oltyan, Sztanciu, Paskuj* etc.; *Plotzkár* (Ploscarul), *Boile* (Boilă), *Drăganu, Ioan Vojkully, Oprea Bucur, Oprea Gheorghe, Coman Munteanul*. — Din scaunul Mureș, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, lungi conscripții de enoriași și preoți ortodocși, majoritatea cu antroponime românești, DocMur., p. 8—81 [cu multe erori de transcriere și de tipar], supra, p. 73—76. Descoperitorul minereului de aramă la Bălan (Ciuc), prin a. 1780, era românul Ioan *Oprea* (CsGyK., II, p. 48 „egy Opra János nevű Tmafalvi oláh fedezte fel pásztorlásában”).

Din cărțile bisericești citate de Iorga în aceeași zonă Treiscaune sînt de reținut numai: „robii lui Dumnezeu *Oprea* birăul și *Mihail Morariul* din Belin” (a. 1760), sat în care la 1910 populația era după statistică: români 0, unguri 667 (în 1846: 87 familii de români „nonuniti” Șemat., 1846, 177, — adică majoritatea dacă nu chiar totalitatea locuitorilor); „această sfîntă liturghie s-au cumpărat de Gheorghe alu popii Dimitrie și s-au dat pomană mie, popii *Bucuru* — *Bokor* popa Nagy Borosnyai”, „eu popa Bucur dela Borosneul Mare — Nagy Borosnyai Bokor pap” (a. 1775), sat cu români 14, ung. 1371 la a. 1910 (dar 114 suflete „uniti”, Șemat., 1835, vreo 6—7 familii „nonuniti”, Șemat., 1846, 177).

Apare absolut necesar ca (în vederea unei cit mai ample și corecte informări asupra realităților social-etnice și demografice) acest material documentar să fie reexaminat integral cu mai multă atenție și competență, natural „fără preocupări polemice” (cum just a sugerat răposatul istoriograf al Transilvaniei Tóth Z. I.), punînd la contribuție

totodată materialul inedit existent și accesibil⁴²; — dar nu e bine și corect să-și imagineze cineva că români (sau foști români) în Secuime erau numai cei care apar în documente ca „valahi (oláhok)” ori purtând antroponime de factură românească (slavo-română) eventual și credința greacă (orientală), căci foarte mulți dintre ei (în primul rând cei liberi, înobilatii și oameni înstăriți, dar chiar și unii iobagi, zileri) purtau nume gentilicii ungurești începând din veacul al XVII-lea sau chiar mai înainte, la fel ca în alte zone ale vechei Ungaria (cf. infra, p. 240, 248), iar majoritatea absolută a populației rustice românești nu apare individual, „nominal”, în nici un fel de document scris.

Mai târziu, în veacul al XIX-lea există atestări masive documentare și în lucrările de literatură ori istoriografie, presă, epitafuri etc. ale antroponimiei românești în teritoriul Secuimii; de ex. între familiile de proprietari mai de seamă din Ciuc, Giurgeu și Casin, consemnate în volumul CsGyK. (Benkő), I, p. 45 : túsádi pap *Ráduj Ferenc*, II, p. 28 *Petres*, *Bariczi*, 31, 36 *Zsok*, 119 *Nedelka*, 134 *Boda*, 141 *Forika*, 144 *Szarokan*, *Czarán* (armeni?), *Bajkó*, *Csортán*, *Kosztandin*, *Borka* ș.a.; jurnalul de călătorie în zona Homoród al lui Sándor I., publicat postum (SzHUt.): *Bokor*, *Dregus*, *Nitzuj*, *Noda* etc. (majoritatea încă români la mijlocul sec. al XIX-lea). Listele cu „nume de familie (családnevek)” întocmite de Kriza J., *Vadroszák. Székely népköltési gyűjtemény* [Trandafiri sălbateci. Culegere de literatură populară secuiască], Kolozsvár — Cluj, I (1865), p. 384—385 înșiră între secui pe : *Albu*, *Antonya*, *Bárducz*, *Baricz*, *Balika*, *Borbát*, *Botyán*, *Boszorát*, *Csортán*, *Grúzda*, *Kolcz*, *Mircse*, *Orbok*, *Radó* etc. (unele relevante apoi ca elemente românești de către Edelspacher, NyK., XII, 1876, p. 111—112, Hunfalvy, NyK., XIV, 1878, p. 305); în aceeași celebră colecție de literatură populară secuiască se află porecle (gúnynevek, p. 388 : *Akácios* [ca apelativ există în ungurește], *Fataró*, *Kutrejós* [și apelativ]) și nume românești de animale (*Blezoj*, *Dregan*, *Gribej*, *Kurbuj*, *Lupe*, *Maruca*, *Mundra*, *Murgu*, *Ursze* ș.a.), pe care nu le-a mai relevat nimeni. A. P. a u l (*Între Someș și Prut*, 1905, p. 135, 218—238) a semnalat la întâmplare câteva nume din zona de sud a județului Covasna (Treiscaune) : *Algya*, *Bács*, *Bokor*, *Dragomir*, *Csolopán*, *Remetyán*, *Tampa*. Dar

⁴² De ex. în conscripții; (cf. *Sub semnul lui Clio, Omăgiu St. Păscu*, Cluj, 1974, p. 85; ca aceea a lui Cziráky A. din a. 1819) și urbarii ale satelor din Secuime, păstrate în diverse arhive (Budapesta, Odorheiu, Tîrgu Mureș, Cluj etc.), arhivele eparhiilor românești (Blaj, Sibiu) și maghiare, ca și la parohiile din Secuime, în acte de posesiune privată, cărțile de hotărnicie și proprietate ale fiecărui sat, existente încă din veacul al XVIII-lea până la întocmirea cărților funciare (fundaure) după a. 1866; în epitafuri și alte inscripții, ca și în monografia lui Benkő J. „Székelyföld” (Muzeul Brukenthal, Sibiu) etc.

tabele mai ample de antroponime românești în Secuime și la „secui” a dat mai întâi geograful clujean S. Opreanu, *Tinutul Secuilor*, în *Lucr. Geogr.*, III, p. 107—121 (*Die Szekler*, p. 94—99): liste provizorii, parțiale, după recunoașterea autorului însuși (deci cu lacune firești care la o cercetare chiar parțială și fortuită se vedese numeroase și cam grave; cu atât mai mult față de ansamblul materialului); sînt peste 650 nume gentilicii (de familie) copiate de către prof. Opreanu din cadastre, matricole, cărți funciare, epitafuri, numai din zone ale vechilor județe Odorheiu (13 localități : Odorheiu, Dealul, Zetea, Corund, Praid, Atia, Atid, Cristur, Mihăileni, Tărcești, Dumitreni, Vlăhița, Polonița), Treiscaune (28 sate : Estelnic, Poian, Sînzieni, Valea Seacă, Petriceni, Lemnia, Brețcu, Aita Mare, Bicsad, Arcuș, Boroșneu Mare, Pădureni [fost Bessenyő], Dobolii de Sus, Coșeni, Sincraiu, Fotos, Bita, Olteni, Bodoc, Angheluș, Ereteghiu, Chileni, Belani, Alungeni), Ciuc (4 sate : Ciucani, Simonești, Vrăbia, Casin). Din zona Gheorgheni — Giurgeu (Suseni, Ciumani, Joseni, Gheorgheni, Valea Strimbă, Chileni, Lăzarea, Ditrău, Remetea, Voșlobeni), citează multe antroponime românești T. Chindăa (*Contribuții* [supra, p. 101], p. 29—32), iar din partea de vest a jud. Covasna (Herculian, Bățanii, Bodoș, Aita Seacă, Biborțeni, Baraolt, Aita Mare, Valea Zălanului, Bicsad) la G. Popa — Lisseanu, *op. cit.* [supra, p. 101], ca și alți autori (Iorga, Dumitrașcu, Tuțuianu, Negreanu etc.). În campania pentru studiul compoziției serologice a singelui, dr. P. Râmneanu (Cluj) a întocmit ample tabele de nume ale locuitorilor (mai ales elevi de școală elementară) în fiecare sat unde a strîns material hematologic; dar a publicat și semnalat asemenea antroponime numai din 28 comune (Arcuș, Hăghig, Aita Mare, Dălnic, Reți, Micfalău, Brateș, Estelnic, Turia, Brețcu, Filiași, Lupeni, Corund, Jimbor, Merești, Ocland, Lueta, Cușmed, Șiclod, Zetea, Lăzarea, Siculeni, Racul, Girciu, Sinsimon-Simonești, Cosmeni, Măgherani, Săbed, — cu unele elemente sau forme pe care nu le dau ceilalți cercetători români, BuleBiopol., VI, 50—51). Foarte multe antroponime românești la populația românească din Secuime au fost semnalate ca atare în presă (supra, p. 102) din zona Odorheiu, Treiscaune și Ciuc (cf. și CsGyKSz., passim); prea puține înregistrări avem pînă acum din veacurile XIX—XX-lea pentru valea Nirajului (p. 74—75), în afară de documentele din veacul al XVIII-lea (supra, p. 60), la care se adaugă bogata noastră „recoltă” din a. 1966 (supra, p. 127—134), iar din veacul al XVII-lea în documente (supra, p. 48).

Un amplu (dacă nu tocmai exhaustiv) repertoriu al antroponimiei românești la secui și în Secuime ar trebui să cuprindă întregul material adunat sistematic mai întâi din documentele veacurilor XV—XIX, din actele organelor administrative și

judecătorești, ale parohiilor și eparhiilor, de pe monumente, epitafuri și produse meșteșugărești (cu toate dificultățile de lectură și restabilire a textelor)⁴³, din literatura și studiile citate și orice altă sursă de informație. Cum s-a relevat (în special de S. Opreanu), antroponimele de tip românesc (și slavo-române), întrebuințate ca gentilicii (nume de familii) existau curente prin satele și orașele Secuimii în veacul al XIX-lea și persistă multe până azi; ca atare, ele apăreau nu numai în actele oficiale amintite, ci și în presa locală, în numeroasele gazete maghiare (cotidiene, săptămânale sau bisăptămânale), imprimate de acum un veac la Tirgu Mureș, Odorheiu, Sfintu Gheorghe, Tirgu Secuiesc, Miercurea Ciuc, Gheorgheni etc.: sint câteva zeci de „foi”, majoritatea numite „Székely —”, deosebit de bine scrise și interesante, cu un valoros conținut documentar, de prim rang pentru cunoașterea populației din Secuime în veacurile XIX—XX. Parcurgerea lui integrală însă ar reclama câțiva ani de căutare trudnice, — lucru ce nu se putea face în vederea documentării pentru prezenta cercetare, care a trebuit să fie limitată la câteva „sondaje” în unele gazete „secuiești” ce prezintă material antroponimic privind a tit „aristocrația” cu pătura urbană, cât și populația rurală a teritoriului secuiesc. Adevărat că, precum e știut, presa menționează numai persoanele care se manifestă în public jucând vreun „rol social”, nu pe cei care tac și muncesc; ca atare, atestările oferite de presă apar mult mai sărăcăcioase decât sint actele oficiale sau de proprietate, tabele ale comunelor, matricole bisericești ori civile. Au fost consultate și excerptate parțial ziarele: *Székely Hírlap* (Tirgu Mureș), I, 1869—II, 1870; *Székelyföld* (Tirgu Secuiesc), I, 1882—IV, 1885; *Székely Lapok* (Tirgu Mureș), 1898; *Székelység* (Tirgu Mureș), 1901—1903; *Háromszéki Híradó* (Sfintu Gheorghe), 1903; *Székely Nép* (Sfintu Gheorghe), 1906—1909; *Székely Ellenzék* (Tirgu Mureș), 1907 (dintre acestea, a doua și penultima conțin foarte bogat material antroponimic românesc; restul prea puține date utile); reviste ca *Székelység* (1931—1944), *SzMErt.*, „Anuare” ale școlilor etc., ca și orice publicații ce conțin antroponime. Chiar dacă ar fi parcurse și excerptate integral, ziarele și revistele nu pot totuși să ofere material complet dintr-o zonă în măsura cât este cuprins în actele oficiale ori eclesiastice. Nici un ziar unguresc nu vorbește, evident, absolut nimic de fenomenul deznaționalizării masive a românilor (rar vreo notiță nesemnificativă în acest sens).

⁴³ Puține epitafuri (cele de piatră) mai vechi de 3—4 decenii pot fi citite azi, majoritatea fiind distruse de vreme ori chiar de măsurile draconice ale administrației de pe vremuri, care era capabilă să șteargă chiar și numele morților spre a face să dispară cât mai repede orice urmă de viață românească (cf. de ex. Mijl Desn., p. 26).

Culegerea integrală a materialului onomastic-lingvistic și istoric românesc accesibil azi va arăta cât de puțin este înregistrat, relevat și interpretat ca atare până acum, lacunele cu erori comise de cercetătorii români, chiar felul sumar și superficial cum au procedat unii filologi români în munca de informare bibliografică, documentare și de teren. Lacunele grave în documentare cauzate de modul fortuit și adesea superficial cum s-a lucrat (relevat cu prisosință în paginile precedente) este una din cele mai grave deficiențe ale cercetării istorice și filologice românești în intervalul dintre cele două războaie mondiale. De fapt, în majoritatea localităților nu s-a înregistrat decât foarte puțin ori aproape nimic; dar materialele antroponimice românești (cum just relevă în a. 1926 S. Opreanu) se repetă cu duimul în foarte multe sate actualmente aproape sau complet maghiarizate în toate zonele Secuimii⁴⁴.

Materialul antroponimic româno-maghiar (-siculic) existent în documentele mai vechi (cu deosebire în veacurile XVI—XVIII-lea), cel înregistrat din veacul al XIX-lea încoace, adică existent și viu în societatea maghiarofonă româno-secuiască este relativ abundent, variază (s-ar putea spune: practic aproape nelimitat), atestat în zeci și sute de cazuri (potrivit frecvenței și popularității de care se bucuraseră atare nume la (fostii) români, în toate zonele Secuimii și în restul Transilvaniei, — în măsura cât n-a apucat să fie înlocuit (schimbat ori tradus în ungurește). Dar cu toată abundența aparentă a listelor ce ne stau la dispoziție în bibliografie și în presă, materialul înregistrat este încă departe de a putea fi considerat complet ca număr

⁴⁴ În afară de numeroasele cazuri citate în paginile precedente, mai adăugăm câteva puncte „secuiești” unde nu s-a înregistrat nimic ori foarte puțin: B o r s e c (jud. Mureș), cu 1418 locuitori, magh. 1134, rom. 176, germ. 10, alții 6, prezintă epitafuri parțiale (multe indescifrabile, deci inutilizabile ca documente): *Albuj* Karolina, Miklós; *Bogye* (Bodea) Anna, Demeter, György; *German* Albert; *Kosztandi* Ferencz; *Mikk* (Micu) György, Karolina; *Opra* Lajos; *Papp* Todor (prenumele Todor arată un român Pop maghiarizat); *Gizella* Puscaș sz(ületet), (născută) Papp; *Rupa* (Ripea?) Anna, Eva, Miklós; *Szába* Laci; *Todor* Antal; *Tomucz*a Antal; *Troján* József; *Zsurz*s (Giurgiu), Péter etc.; erau (foarte probabil toți) elemente românești maghiarizate. Pe valea Oltului, la *Malnaș* -Sat epitafuri cu numele *Lungu*, *Vanlora* István, Vass Anna (1846—1916), *Várza* s.a.: alături marea comună *Micfalău* (Mikóújfaló, jud. Covasna), nume curente în sat și pe monumentul eroilor 1914—1918: *Lupu*ty (Lupuțiu), *Nyeguly*, *Nyegra*, *Nyisztor*, *Raduly*, *Sorban*, *Stefan*, *Száfta*, *Ursuz*, *Várza* etc.: evident și aceștia toți „foști” români. Prin a. 1860, populația satului Micfalău se repartiza după confesiuni: 406 romano-catolici, 70 reformați, 800 ortodocși, (SzFLeir., III, p. 6), deci în proporție de 2/3 români; în a. 1910 contă cu 1557 maghiari și 6 [sic!] români, iar pe confesiuni: 504 romano-catolici, 133 ref., față de 918 ortodocși, aceștia fuseseră 1418 la a. 1903 și 898 în 1912). Toți ortodocșii (care nu se mai declarau români) sint indicați la a. 1929 ca „foști” români și prin antroponime, din care Lisseanu (SecRom., p. 88—90) menționează: *Nyagu*, *Nyegrea*, *Sorban*, *Boér*, *Nedelka*, iar între români mulți (ca și în alte sate, supra, p. 128—133 etc.) cu antroponime ungurești: Ferencz, Karácsonyi (Crăciun), Gábor, Illyés, Kicsi (Micu), Keresztes, Tamás, Varga etc.

de atestări și cazuri (nici vorbă nu poate fi de liste exhaustive), din cauza felului defectuos și lacunos cum s-a procedat la colectarea, înregistrarea lui pentru foarte multe localități (dacă există vreo înregistrare) fiind absolut fortuită, ori lipsește orice fel de atestare. De un repertoriu antroponimic (cit de cit apropiat de realitate, un autentic „Onomasticon valaho-siculicum” ori „-hungaricum”) nu va putea fi vorba decât după colectarea integrală a materialelor din toate sursele și sistematizarea lor, atât din Secuime, cit și din restul Transilvaniei și Ungariei (aici mai ales la orașe), unde s-au maghiarizat până în a. 1918 numeroase elemente etnice care urmăreau scopuri practice imediate: ajungerea la situații materiale și sociale superioare celor accesibile prin calitatea de români, „olahi”. Trebuie avut însă mereu în vedere faptul că nu este posibil a delimita net, fără echivoc, lotul de antroponime românești „adoptate” de populația maghiarofonă, mai ales din cauza poziției neclare în care se plasau ori se află mulți din cei care, cu conștiința etnică șovăitoare⁴⁵, în primele decenii ale veacului al XX-lea s-au maghiarizat începând a se declara de „naționalitate ungurească”, fără a fi rupt orice legătura (cunoscută de toată lumea în mediul social apropiat) cu colectivitatea românească de obârșie. Sint numeroase asemenea cazuri de echivoc în primele 3—4 decenii ale veacului al XX-lea, mai ales în Transilvania⁴⁶.

Ca un rezultat provizoriu, bază de cercetare și discuție în etapa actuală a documentării și informației disponibile din bibliografie, dar cu prea puține cercetări proprii de teren și de arhivă, este prezentat aici un tabel alfabetic de nume gentilicii (de familie) românești mai tipice și majoritatea evidente, având cele mai multe o frecvență deosebită, repetate de sute și mii de ori (*Albuj, Bogdán, Bokor-Bucur, Borbát, Lunguj, Manya, Neagu, Oláh, Opr(e)a, Radul(y), Sorbán, Vajna* etc.) în satele și orașele din toate zonele secuiești începând de pe malul stîng al Mureșului, prin Valea Nirajului, cursul superior al Tîrnaveilor, Homorod, cursul de sus al Oltului și al Mureșului, Casin, Trotuș, Rîul Negru pînă la Carpați. În Secuime, antroponimele românești apar atît în sate despre care se știa că la începutul

⁴⁵ Cf. Trans., 1937, p. 472.

⁴⁶ Din nenumăratele cazuri cităm unul singur mai pitoresc și semnificativ, autentic „curiosum”: *Csobán Zoltán* (evident român, sau eventual numai după tată, deci „corectură”), care îneca enorm de mult la „naționalitatea” sa ungurească de împrumut, „Csobán Zoltán, szakaszvezető, éttermi segéd. Kolozsvár [Cluj], 1907-ben szül. Besztercén. A román megszállás alatt mindenkor magyarnak vallotta magát. Minden magyar hazafias és kulturális megmozdulás lelkes támogatója...” (volumul jubiliar al veteranilor unguri *A frontarcos eszme szolgálatában*, Budapest, [1942], Bajtársi adattár, p. 19). Necesitatea de a se afirma insistent în public „pururea ca ungur (mindenkor magyarnak)” rezulta pentru un *Csobán Z.* din faptul evident că el era român renegat, deplin conștient de obârșia sa, cum îl arată cu prisosință gentiliciul *Ciobanu* (scris cu Cs-).

veacului al XIX-lea aveau populație mixtă maghiară (secuiască) și română (supra, p. 49 etc.), iar pe la a. 1900 treceau drept curat maghiare (NfMgy.), cit și în sate secuiești unde nici Lenk (SbLex.) nu știa că ar fi locuit populație românească (cf. supra, p. 50—52).

Transcrierea numelor în tabelul nostru n-a putut să fie unitară și absolut uniformă, nici din punct de vedere fonetic, nici etimologic, din cauza variantelor locale de pronunțare ori de scriere și înregistrare (unele transcrise cu erori de copist sau tipografice, pentru care nu exista putința de a le controla și corecta), în funcție de competența filologică a celor care le auzeau și le-au înregistrat, ca și de data la care erau consemnate în documente și inscripții, acte și informații de sursă variată, fiind deci de valoare calitativă diversă. Ele sînt date în ordinea alfabetului unguresc (prin faptul că au devenit „nume ungurești”, adică purtate de o populație ce vorbește maghiara ca „limbă maternă”, se consideră și se declară în cea mai mare parte ca aparținînd comunității social-naționale ungurești, — indiferent de realitatea etnică, de faptul evident că în anturajul social este recunoscută proveniența românească, indicată în chip peremptoriu de antroponime, eventual de tradiție și de confesiunea românească răsăriteană). La unele nume din a căror pronunțare sau grafie nu rezultă la prima vedere sursa, „etymon”ul românesc este indicat în paranteză.

Repertoriu alfabetic de antroponime (gentilicii) românești la secui și alți maghiarofoni:

Agya, Akim (cf. *Atyim*), *Albon, Albu* (*Albuj, Albo*, frecvent mai ales în partea de sud a jud. Covasna), *Alduly, Alexa, Algya* (Aldea), *Andreka, Anka, Antoni, Antonya, Ardellán* (*Argyelán*, frecvent; cf. *Erdeľjanóvíć* la șirbi), *Argyó, Aszlan* (armeni?), *Atyim* (*Akim, Achim*), *Avram*;

Baba, Babes, Bács (*Báts*), *Bacsilla* (Băcilă), *Bacsó, Badilla, Bagarus, Bágya, Bágyuj, Bajka, Bajkó* (*Baicu*), *Balán, Bali, Balika, Baliga, Balku, Bambuj, Bán* (și ung.), *Banciu, Báncs, Baraczi* (?), *Barba, Barbu* (*Barbully, Barbully*), *Bardosán, Bardocz, Barducs, Baricz, Barza, Bazarat* (*Baszarat, Boszerat, Bezerad, Bozorad, Basarab*, supra, p. 219), *Berbek, Berszán* (*Burszán, Birseanu*), *Berze* (*Berzete*? poate slavo-ung-rom.?), *Bidiga, Bille* (Bilea), *Biszák* (?), *Biszok* și *Biszok* (Busuioc), *Blág, Blága* (frecvent), *Blanár, Boár, Bocs, Bocz* (Boț), *Boda* (eventual Bodea; dar cf. și secuiescul *Bod*), *Bodó, Boér* (foarte frecvent, *Boyer*, var. *Buer*; p. 221), *Bogács* (?), *Bogát, Bogdán* (foarte frecvent, chiar ca prenume, în Treiscaune — Covasna; purtat și de armeni veniți din Moldova), der. *Bogdánfy, Bogis, Bogya* (*Bogye, Bodea*; cf. *Boda*), *Boka* (*Booka, Boca*), *Bokor* (*OkI Sz.*, 80; în multe cazuri este rom. *Bukur*; Bucur adaptat prin

etimologie populară la ung. *bokor* „tufă”, foarte frecvent)⁴⁷, *Bolea*, *Borbát* (Bărbat; p. 222), *Borboj*, *Borcsa* (Borcea), *Borcsán* (Borceanu), *Borggya* (Bordea), *Boricsán* (cf. *Borcsán*), *Boricza*, *Borka*, *Borkomán*, *Borza*, *Boszorát* (v. *Bazarat*), *Bota*, *Both*, *Botha* (Bota), *Botár*(?), *Botyán*(?), *Botozán* (Botizan, *Bothezán*), *Bozok*, *Bozorat* (v. *Bazarat*), *Brajdigán*, *Brencsán*, *Bresán*, *Brote(a)*, *Bucs* (Buciu), *Budea*, *Bugán*, *Bugya* (*Bugya*, *Bughia*), *Buksa* (Bucsa), *Bukur* (cf. *Bokor*), *Bukura*, *Bukurás*, *Bulárka*, *Bulbuk*, *Bultya* (Bultea), *Bumboj* (Bumboiu), *Buna* (slavo-ung.-rom.), *Bunya*, *Burcsa* (Burcea, *Burciu*), *Burián*, *Burszán* (v. *Berszán*), *Bustea*, *Butujás*, *Buturug*, *Butya* (Butea), *Butyka* (Butica ori invers?), *Buzán*, *Buzdugan* (*Buzugán*), *Buzetsko* (*Buzescu*), *Buzsor* (*Bujor*);

Csabány (*Ciobanu*, v. *Csobán*), *Csaloka* (*Ciologa*, și invers), *Csártány* (v. *Csortán*), *Cserkezán* (*Cerghizanu*), *Csercesel* (*Cercel*), *Csia*(?), *Csizmasia* (*Cismaș*)?, *Csizmaria* (*Cismariu*), *Csobán* (v. *Csabány*), *Csobot* (*Ciobot*), *Csobotár*, *Csojoj* (*Țugui*), *Csokány*, *Csolopán* (v. *Csabány*), *Csonta* (ung.), *Csortán* (*Sortán*?), *Csorja* (*Ciurea*), *Csorogán* (*Ciorogariu*?), *Csortán* (*Ciortan*), *Csubuk* (*Ciubuc*), *Csullya* (*Ciulea*?), *Csuma* (*Ciuma*), *Csurra* (*Ciurea*), *Csurulya* (*Ciurila*), *Csuta*, *Csutak* (*Ciutac*, ori nume slav?), *Czakó*, *Czárán* (*Țăranu*; frecvent în zona Gheorgheni, ca și la armeni), *Czepelűs* (*Țepeluș*), *Czepes*, *Czérna*, *Czernye* (*Cernea*), *Czinczár*, *Czinta*, *Czipán*;

Dajbukát (româno-armenesc), *Dakuly*, *Dalia* (*Dalya*, *Daja*, *Dalea*), *Dán* (*Dáne*, *Daniel*), *Danas*, *Dancs* (*Dancz*), *Dancsó*, *Dancsuly* (*Danciul*), *Dánduj*, *Dane*, *Danes*, *Danguj*, *Danku*, *Daragics* (-ts), *Daragocs*, *Daradics* (v. *Dradics*), *Daragits*, *Daragus* (*Drăguș*), *Daszkel*, *Debelyák*, *Debrin* (*Dobrin*?), *Dereguly* (*Dragu*?), *Dima*, *Dimitrás*, *Dinu*, *Dinuj*, (*Dinul*), *Dobonda* (*Dobindă*), *Doborán*, *Dobordád*, *Dobordán*, *Dobra*, *Dobrán*, *Dobré*, *Dobri*, *Dobrian*, *Dobricza*, *Dogár* (*Dogaru*), *Dombora*, *Dombrava*, *Dombu*, *Donya* (*Donea*), *Doricza*, *Dradics* (*Daradics*, *Darodics*, *Drăghici*), *Dragan*, *Drágffy*, *Dragna*, *Drágomér*, *Dragomir*, *Drágos*, *Drágus*, *Dregán* (v. *Dragan*), *Dregus*, *Drocsa*, *Dromboly*, *Duduj*, *Duka*, *Dumitru*, *Dumitrás*, *Dupa*, *Durugy*;

Erszény (*Arsenie*), *Esztán*, *Esztány* (*Sztán*, *Stan*; dar *Están* este ung. *István*), *Esztegar* (armenesc), *Esztianu*, *Esztoján* (*Stoian*), *Esztolyka* (v. *Iszt-*), *Esztratyi* (*Isztratya*, *Istrate*);

Falka(?), *Ficsor* (p. 217), *Filip*, *Fleșer*, *Flor(e)a*, *Floreszku*, *Florian* (rom. și ung.), *Folyán*, *Frenko* (*Frenco*, *Frincu*), *Frenkul*, *Frun-kutz* (*Frințuț*, adus de armeni), *Frunza*, *Furán*, *Fures*;

Galicza (*Galiță*), *Galambodán* (der. de tip românesc din topon. maghiar *Galambod*), *Gálya* (*Galea*), *Gánya*, *Garcsay* (*Garcea*), *Gedeon*,

German (*Gyermán*), *Giliga* (*Gliga*), *Giligor* (*Gligor*, *Grigore*), *Glesan*(?), *Gligor*, *Gligorás*, *Gocsmán* (var. *Goczman*, *Gociman*), *Goczay*, *Goczsa* (*Goțea*), *Godrea*, *Goga*, *Gorboj*, *Gozlán*, *Grancsa* (*Grancea*), *Gropa*, *Groza*, *Grozea*, *Gruzda*, *Guczuj*, *Gurguly*, *Gurzány*, *Gurzó*(?), *Gusáth*, *Guzorán*(?), *Gyelán* (*Deleanu*), *Gyeraszin*, *Gyorgyi*, *Gyorgyisor*;

Hadarag, *Handra*, *Hankó* (*Hîncu*, sau armenesc), *Helbezán*(?), *Hiocán* (*Ilován*?), *Hodor* (rom. și ung.), *Hurdukán*, *Hurubán*;

Jákob, *Ianku*, *Jenáki*, *Ioan*, *Ion*, *Iosiv* (*Iosziv*), *Irimia*, *Isán*, *Isztanczu*, *Isztójka* (*Eszt-*, *Stoica*), *Isztratya*, *Isztratye* (v. *Eszt-*), *Ivancsó* (*Ivancea*), *Juga* (*Iuga*);

Kabucz (*Căbuț*?), *Kalarugas* (*Călugăraș*?), *Kalborán* (*Kalborean*, *Calboreanu*), *Kalczunár*, *Kaman* (*Komán*, *Coman*), *Kampian* (*Kim-pian*, *Cîmpianu*), *Kandre* (*Candrea*), *Kapdebó* (armenesc), *Kaposán*, *Karda*, *Karmán* (*Caraiman*), *Kazan* (*Cazan*, *Casan*), *Kekerucza*, *Kelan*, *Kellán* (*Gelan* sau *Cîrlan*?), *Kende*, *Kendeffy*, *Kepán*, *Kim-pian* (v. *Kamp-*), *Kinda* (*Chindea*, *Cindea*), *Kioran* (*Tyior-*, scriș și *Tyivorán*, *Chioreanu*), *Kira*, *Kirilla*, *Kocsor*, *Kodrea*, *Kokolos*, *Kolumbán*(?), *Kolcz(e)*, *Kolcsa*, *Kolcza* (*Colțea*), *Komán*, *Komanics*, *Komsa*, *Kondra*, *Konsztandin* (v. *Kosztan-*), *Korbán*, *Korbu* (*Korbuly*, mai ales armeni, infra, p. 236), *Kornán*, *Kornya* (*Cornea*), var. *Koronya*, *Korodán*, *Koroján* (*Coroianu*), *Kosza*, *Kosza*, *Kosztán*, *Kosztandi*, *Kosztandin* (*Constantin*), *Koszi*, *Kosztin*, *Kosztján*, *Kozán* (*Kazan*), *Kozma* *Kozocsa* (*Cojoccea*, sau nume armenesc?), *Kozsok* (*Cojoc*), *Kozsokár* (*Cojocar*), *Kozsoni*, *Kraacsun* (*Crăciun*), *Krajnik* (*Crainic*), *Kránga* (*Creangă*), *Krecea* (*Crețea*), *Krisa*, *Krisán*, *Krizsán*, *Kriszta* (*Cristea*), *Krisztan*, *Krojtor*, *Kukuj*, *Kukuleczán*, *Kupán*, *Kurka*, *Kurtyán* (*Curteanu*), *Kusbán*, *Kusztura* (*Custură*);

Labes, *Laczkó* (*Lascu*, *Lațcu*), *Ledan*, *Lepedus* (*Lăpăduș*), *Les-tyán* (mai curînd secuiesc, din apelativul respectiv, „leuștean”), *Leuko* (*Leuca*), *Limban*, *Lingurar*, *Lipitor* (*poreclă*), *Ludosán*, *Luka*, *Lungu* (*j*), *Lunguly*, *Lupán*, *Lupuly* (*Lupu*), *Luputy* (*Lupuțiu*);

Maftei, *Magdó*, *Maján*, *Makavé*, *Maksem*, *Mamaligoj*, *Mán*, *Mancsó* (*Manciu*), *Mantó*, *Many*, *Manya* (*Manyi*, *Manea*; sau armenesc), *Mare*, *Marian*, *Marin*, *Márk(uj)*, *Marisán*, *Marosán*, *Marusán* (*Mureșan*), *Marucz*, *Marzsinean* (*Mărgineanu*), *Mátej* (*Mateiu*), *Matya*, *Mazere*, *Maxim* (cf. *Maksz-*), *Melinte*, *Merza* (*Mirza*, mai curînd vehiculat de armeni), *Mihacea*, *Mihak*, *Mihalcse* (*Mihalcea*), *Mihalykó*, *Mihocs* (*Mihocea*), *Mihok*, *Mihu*, *Mihuczsa*, *Mikk*, *Mikla* (*Miclea*), *Mikó* (*hipocoristic* ung. și rom. *Micu*?), *Mikulik*, *Milian*, *Milinte* (cf. *Mel-*), *Mircse* (*Mircze*, *Mirtse*, *Nyircsa*, *Mircea*), *Mire(a)*, *Miron*, *Mitra* (v. *Nyitr-*), *Mitruly*, *Mocok* (*Moțoc*), *Moczás*, *Moga* (frecvent), *Mohán*, *Mojla* (*Mohilă*), *Mojsza* (*Moise*), *Mojszin* (*Moisin*), *Mojzi* (*Moise*), *Mokány* (*Mokán*), *Moldován* (var. *Molduván*, *Molduan*);

⁴⁷ O. Densușianu, *Anuarul Seminarului de Istoria limbii și literaturii române*, București, 1989, p. 10–11 (extras); *Drăganu*, Rom., IX–XIV, p. 292, 310.

versiunea ung. Moldvai), *Monole*, *Morár*, *Mosa*, *Mosuly*, *Mundrucz* (Mindrut), *Muntean* (*Muntyán*), *Murguj* (Murgul), *Muszka* (Muscă);

Neagovics, *Neagu* (cf. *Nyáguly*), *Nedelea*, *Nedelka*, *Nedelko*, *Negra* (*Nigré*, *Nyegre*, *Nyegrea*, *Nyegrái*, de ex. Scinteia, 7 VI 1967, p. 3), *Niczuj* (Nițul), *Nika*, *Niko*, *Nikola*, *Nikora* (Nicoară), *Nikuj*, *Nikucz*, *Nistor* (f. *Nyi-*), *Noda*, *Nuczuj* (Nuțul), *Nyágrus* (Negrus), *Nyáguly* (*Nyágu*), *Neagul*, *Nyegre* (v. *Negr-*), *Nyiczulj* (*Nyiczuj*, Nițul), *Nyika* (cf. *Nika*), *Nyisstor* (Nistor), *Nyitra* (Mitrea);

Oláh, var. *Olá*, *Voláh* (cel mai frecvent gentiliciu în Secuime, etnonimul în formă ung. dat de unguri-secui românilor maghiarizăți ca gentiliciu, „valahul (românul)”; OklSz., 708; cf. RoumTr., p. 118—119), *Olár* (Olaru), *Oltean* (*Oltyán*), *Onițiu*, *Onku*, *Opra*, *Opre* (Oprea, foarte frecvent în Secuime, p. 39, ca și în alte teritorii locuite de români), *Oprisa*, *Oprisor*, *Orbók* (?), *Orda* (StUn., 1966, 1, p. 132—133), *Oroszán*, *Orza*, *Orzea*, *Osváte* (Osvadă);

Pacsilar (?), *Padurean*, *Pagotsán*, *Paizs*, *Paja*, *Pakulár*, var. *Pokulár*, *Pakurar* (apelativ ung. *pakulár*), *Panes* (?), *Panti*, *Panucza*, *Papucza*, *Para*, *Paradiczo* (*Paradicza*, Porodita), *Parkaláb*, *Paska* (*Paszka*), *Paskó*, *Pasku*, (*Páskuly*), *Paszkuj* (Pascu), *Paszka*, *Patrubány* (mai ales la armeni), *Pátrunzel* (Pátrunjel), *Pauleti*, *Pavel*, *Persán*, *Petrán*, *Petres* (?), *Petrucz*, *Petrikó*, *Petruk*, *Pikuj*, *Pintya*, *Pintye*, *Pinti* (*Pintyi*, genitivul lui Pintea), *Pirigye*, *Pitrian*, *Plugár*, *Plugor* (*Plugár*), *Pokulár* (v. *Pak-*), *Pop* (*Popa*), *Porodán* (*Prodán*), *Porszol(t)*, *Posztuly* (*Posztuj*, *Pusztuj*), *Prabosán*, *Práda*, *Pređa*, *Prekup*, *Prigye*, *Puja*, *Pungucz*, *Pupuly* (?), *Purkar* (cf. p. 221);

Rád, *Radó*, *Ráducz* (Răduțiu), *Ráduly* (*Ráduly*, *Ráduj*, *Rádny*, grafii sau pronunțări nuanțate pentru același: Radul, foarte răspândit în Secuime și în toate teritoriile locuite de români), *Rattar* (Rotaru), *Razsniczá* (*Riesnica*, Râsniță), *Recsán* (Receanu), *Regian*, *Rehita* (Rechita), *Remetyán* (Remeteanu), *Román*, *Roska*, *Rosu* (Roșu), *Rupa*, *Rusu*, *Ruszuj*, Rusul), *Rusza*, *Russzu*;

Sasu, *Serbán* (cf. *Sorbán*, Șerban), *Serbu*, *Sia* (cf. *Csia* ?), *Sise*, *S(z)okol*, *Solymár* (?), *Sorbán* (cf. *Serbán*), frecvent, *Speka*, *Star* (v. *Szt-*), *Stanciu* (?), *Stefan* (*Estefán*), *Strate* (Istrate ?), *Suciú* (Szöcs), *Suluc* (Șuluțiu), *Sursza* (Surcea); *Suricza*, *Száfta*, *Szamesán* (Someșanu), *Szándi*, *Szánduly*, *Szárák*, *Száva Szávuly* (Săvul), *Szecseta* (Secetă), *Szerbu*, *Szibianu* (Sibianu), *Szimó* (Simu), *Szkovorán*, *Szokol*, *Szkridón*, *Sztán*, *Sztanbuly*, *Sztankó*, *Sztánkuj*, *Sztójka* (*Esztojka*, *Isztójka*), *Sztratya* (v. *Esztr-*, *Isztr-*), *Sztroja*, *Sztupár* (un *Stupár* — Méhes Lajos, medic în Ardușat etc.);

Tampa, *Tamucza* (*Tomucza*, Tomuța), *Tanase*, *Tanaszi*, *Tapaloaga*, *Tautu* (Tăutu < Tóth), *Tekán* (Tecan), *Tekse*, *Teligan*, *Teo-*

dor (cf. *Todor*), *Tersán*, *Tifán*, *Tikusán*, *Tedor* foarte frecvent, utilizat și ca prenume (ex. András Todor în Micfalău, Székelység, V, 1902, nr 278, 3 XII; în Lemnia, SzF., 1883, nr 79, 3 X; în Ditrău, Kovács Todor, nr 88, 4 XI; Fekete Todor 1863—1944 în Troița etc. și la armeni), *Todorán*, *Todorás*, der. *Todorfy*, *Tomucz* (Tomuța), *Tofán*, *Togyika* (Todică), *Tokány*, *Tolán*, *Toma*, *Tomsa*, *Tomucza* (v. *Tamucza*), *Trefán*, *Trif(u)*, *Trifán*, *Trifon*, *Troja*, *Trucze* (Truța), *Trufán*, *Tulát*, *Turgyán* (Turdeanu), *Turján* (Turianu), *Tusa*, *Tyriak* (Chiriac), *Tyrgyzán* (Chioreanu);

Ulesán, *Urszuly*, *Urszuj* (Ursul), *Ursika*, *Urzika*, *Usika*, *Usurel* (Ușurel);

Vaczkán (v. *Veczkán*), *Vajna* (Voința), foarte frecvent mai ales în zona Covasna, atestat începând din sec. al XVII-lea, *Vákár* (Văcaru), frecvent în zona Gheorgheni, mai ales la armeni, *Valád* (*Vlád* ?), *Vale*, *Valika*, *Váncsa* (*Vancoza*, Vancșa), foarte frecvent, *Vántora*, *Vanya* (Vana; Vanea), *Várza*, *Vasiu*, *Vaska*, *Vaslabán*, *Vaszi* (Vásile), *Veczkán* (var. *Vaczkán*, *Vețcan*, *Vescan*); *Verzár* (frecvent la armeni, din Gheorgheni), *Verzea*, *Veszkan* (v. *Veczkán*); *Viszuj*, *Vlád*, *Vladucz*, *Vojka*, *Vojkuj* (*Votykuly*, Voticul), *Voina* (cf. *Vájna*), *Volák* (cf. *Oláh*), *Vonika*, *Vonia* (< *Cnea* ?), *Voszka* (?), *Vulpoj*;

Zahán, *Zaharia*, *Zakuly* (?), *Zancga*, *Zarcsa* (Zărcșa), *Zehán* (Zăhan), *Zepecan* (Zăpirtan), *Zima* (Simă), *Zsók* (Joc), *Zsokuly*, *Zsunkuly* (Juncul), *Zsoszán* (Josan), *Zsúras* (Giurgiu) ș.a.

Acest mic tabel alfabetic (de fapt un simplu „indicator” schematic) cu nume gentilice, întocmit în baza materialului documentar din câteva colecții (supra, p. 226) și arhive parțiale, literatură, bibliografia românească deficitară, presă (inclusiv unele publicații maghiare, ca revista *Székelység*, gazete ca SzF. etc.), inscripții cu câteva adașuri proprii mai ales din materialul epigrafic (obeliscuri, epitafuri etc.) și de pe la informatori care au trăit mai mulți ani în Secuime, — are desigur lacune și scăderi, deficiențe ori elemente în plus, ca și forme cu transcriere ercroată, eventual alte greșeli (dată fiind puținătatea sau lipsa studiilor analitice și comparative asupra antroponimiei din Transilvania); astfel, poate să cuprindă și unele elemente (mai ales din veacurile XVI—XVIII) ce nu erau sigur ori exclusiv românești (și care ar necesita un studiu comparativ-etimologic deosebit) sau purtate de populația românofonă (chiar dintre cele lipsite de corespondent în lexicul comun românesc), ci eventual comune românești și maghiare, cum ar fi *Berze*, *Csonta*, *Duka*, *Gedeon*, *Kozma* etc., care apar și la ungurii din vest, la Tisa și în restul Ungariei. Drept aceea, sînt justificate parțial obiecțiile

unui „Siculus” criticînd criteriile lui Opreanu⁴⁸. Asemenea antroponime pot să fie „bune maghiare (nagyreszben jó magyar nevek)”, fie calendaristice ori „internaționale” în perioada feudalismului, — în Transilvania ele erau purtate de români care s-au maghiarizat ducînd cu ei în colectivitatea ungurească (maghiarofonă) antroponimele române (sau readucînd pe cele de tip unguresc împrumutate, la sursa lor etnic-lingvistică ungurească). În atare sens se poate spune că practic, orice nume de tip (*Abrudán, Turján, Utesán* etc.) ori de fonetism (*Suciu* ș.a.) românesc, purtate de persoane care îl scriu ungurește ori vorbesc maghiara, sînt antroponime românești la populația maghiară. De altă parte este sigur că prin veacurile XV—XVI colectivitatea ungarofonă a Transilvaniei nu a primit antroponimele slave de la populația slavonească a teritoriului (populație ce nu mai exista aici, ca atare, fiind integrată anterior majoritatea în colectivitatea populară românofonă)⁴⁹, ci direct de la români. Dacă ar mai fi nevoie de vreo probă în acest sens, este suficient a menționa că antroponimele înșirate mai sus ca românești apar în localități unde statisticile și alte surse documentare menționează români amestecați cu secuii, iar unele antroponime ca acele de mai sus (p. 217—221) erau purtate de elemente etnice românești în etapa veche (veacurile XV—XVII) ori mai tîrziu (*Oprea, Radul* etc.), avînd determinativul precis „olá(h)”, anterior trecerii lor la naționalitate maghiaro-sicilică și cînd numele puteau să fie schimbate, abandonate (mai ales cele prea evident românești, distonante pentru lexicul antroponimic maghiar, ca *Albu, Boar, Bukur, Lupuj, Nyegrea, Urszuj, Vakár* ș.a.), deci dispărute; cele din ultima categorie nu mai pot fi considerate ca elemente onomastice de obîrșie și de factură românească; nu mai devin, „nume ungurești”, româno-siculice.

⁴⁸ „Opreanu a Székelyföldön román eredetű neveknek tünteti föl egyebek közt a Balint, Bérze, Dancsó, Csonta, Márk, Duka, Sinka, Both, Finta, Gedeon, Kozma, Mike, Jákob, Baksa, Karácson, Paizs, Magdó, Borza, Porzsoltt, Zárug, Gocsmán, Bács, Balló, Bencze, Bocz, Para, Danes, Koneza, Tamó és Toma, Váncsa, Márkus, Bacsó, Bucs, Butyka, Bajkó, Berbek, Csorja, Falka, Gócz, Kendi, Boka, Kolcza stb. tulnyomó nagyreszben jó magyar neveket, melyek közt egy pár német eredetű is van; de egyáltalán nem bizonyítanak a mai székelyek és még kevésbé a régi székelyek román eredete mellett. Mert azok a nevek a székelységtől nyugatra és többi magyarságnál is előfordulnak...” (EmlSzM., p. 643, Siculus). Desigur că unele din atare nume proprii (semnalate de Opreanu) sînt ungurești (*Bálint* < Valentinus, *Tamó, Kendi* < *Kend* etc. [cf. S. Pașca, DR, 1931, p. 447], deci nu trebuiau amintite; omise din tabelul nostru de mai sus, p. 164—169); dar majoritatea exemplorilor invocate de „Siculus” sînt evident românești ori slavo-române, nu pot fi deloc prin însăși etimologia și condițiile de ivire în Transilvania „bune nume ungurești” (*Berbek* latin-romanice, *Bukur* autohton-preroman românesc exclusiv, *Falka, Váncsa* slavo-român ș.a.). Dealtfel, chiar ungurești să fie unele citate de Opreanu, ele erau purtate de români care se maghiarizaseră cu nume cu tot.

⁴⁹ Cf. RoumTr., p. 54.

Armenii și antroponomia lor. Este sigur în al doilea rînd că unele antroponime românești au fost aduse în comunitatea ungarofonă și de alte grupe etnice, cum sînt (mai ales în zona Gheorgheni și la Gherla, dar și în restul Transilvaniei, chiar în Ungaria) cele aduse de către *armeni* care le-au acceptat în perioada zăbovirii lor prin Moldova: de aici au trecut cu ele în Transilvania (la a. 1672), iar după stabilirea unui grup important la Gheorgheni s-au întins sporadic în toată Secuimea maghiarizîndu-se în cea mai mare parte. După două veacuri de simbioză cu ungurii, în cadrul societății urbane și a statului maghiar, ei arătau o puternică înclinare spre a deveni unguri prin limbă, religie catolică, școli, administrație etc.; armenii în Transilvania și Ungaria s-au atașat mai mult și puternic decît oricare alta dintre numeroasele „nationes” de ungurime, considerîndu-se de timpuriu ca aparținînd națiunii maghiare (una din cele trei națiuni constituționale în Transilvania, supra, p. 42): ca grupă imigrată de cîteva mii de „hospites” aciuaiți prin cîteva orașe, armenii (iscușiți oameni de afaceri, foarte descurcăreți în relațiile cu localnicii și cu stăpînirea) nu puteau avea pretenția și puțința de a forma o „națiune” legală; încît fără aderarea și atașarea la una din națiunile privilegiate, ei s-ar fi aflat în chip firesc și necesar în afara legilor țării⁵⁰, cum s-au pomenit băștinașii români începînd din veacul al XVI-lea. Cu toată cultivarea intensă a tradițiilor și istoriei naționale, a limbii armenesti și a conștiinței etnice (mai ales la Gherla „Armenopolis”, Gheorgheni și Dumbrăveni)⁵¹, deznaționalizarea (maghiarizarea) armenilor în Ungaria înainte de a. 1918 a fost foarte intensă, pînă aproape de totală dispariție, în Transilvania; procesul se desfășură în spiritul directivelor venite din Budapesta: ministrul Kemény G., în alocuțiunea către preoții și profesorii armeni a rostit aceste cuvinte adevărate: „armeanul este mai ungur decît

⁵⁰ *Armenia*, II, 1888, p. 122.

⁵¹ Despre armenii din Transilvania și Ungaria, publicația principală „armenologică” în limba ungurească este excelenta *ARMENIA*. Magyar-örmény havi szemle [Revistă lunară ungaro-armenească]. Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok Govrig Gergely [numai la vol. I] és Szongott Kristoff, Szamosujvár (Gherla), I, 1887—XXI, 1907, XXII, 1913, ca și diverse lucrări monografice ale aceluiași eminent profesor, erudit, publicist și activist armenolog gherlan, Szongott Kr. (1843—1907; despre el: *Armenia*, XXI, p. 33—36), *A magyar-honi örmény családok genealogiája* [Genealogia familiilor armenesti din Ungaria], 1898 (in *Armenia*, XI—XII); *A Korbulj-család. Családtörténelmi tanulmány* [Familia Corbul. Studiu de istorie familială], 1906 (*Armenia*, XX—XXI); *Szamosujvár, a magyar-örmény metropolisz irásban és képekben* [Gherla, metropola ungaro-armenească, în text și imagini], Gherla, 1893, 280 p. *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* (Tagányi K., Réthy L., Kádár J.), Deés (Dej), VI 1903, p. 141—199 despre armenii gherleni. V. Mestugean, *Istoria armenilor*, I—II, 1923 și N. Iorga, *Armenii și românii. O paralelă istorică*, in MemIst., II, XXXVI, 1 (citate în *File de Istorie*, Bistrița, II, 1972, p. 117—126 în legătură cu expulzarea armenilor din Bistrița la 1712).

ungurul (az örmény magyarabb — a magyarnál)", sau cel puțin la egal, cum considera un alt grof-ministru Teleki S.: „eu iubesc neamul armenilor căci el este maghiar din inimă și din suflet (szere-tem az ömény nemzetet, mert szivvel — lélekkel magyar)"⁵². Asemenea lozinci-formule nu erau vorbe goale: din 12 000 armeni în Transilvania și Ungaria la a. 1846, mai rămăneau în 1880 abia 3 320 (*Armenia*, I, p. 154 „prin deznationalizarea — elnemzetlenesedése", care nu s-a oprit la a. 1880). Aici armenii, venind din Moldova⁵³, purtau antroponime de mai multe feluri: „naționale"-armenești (mai ales gentilicii terminate în elementul -(i)an: *Hohanesian*, *Nurid-san*, *Vartanian* etc.), turcești (*Izmael*, *Murad-in* ș.a.) și asiatică în sens mai larg, dar și rusești, românești⁵⁴, pe care le-au primit în Moldova, ca apelative pentru ocupații, porecle ironice ș.a.: *Belciug*, *Brendzar*, *Budzat*, *Csobotar*, *Czaran*, *Dajbukat*, *Estegar* (*Stegaru*, traducere din arm.), *Kapdebo*, *Korbuly*⁵⁵, *Kovrig* (*Govrik*), *Moldovan*, *Patruban(y)*, *Plac(s)intar*, *Roska*, *Szava* (MgyOrCs., X, p. 922), *Vakar*, *Verzar* (der. *Verzeresku* Oxendius, șef bisericesc-politic al armenilor ardeleni la sfârșitul veacului al XVII-lea) etc.⁵⁶, — nume a căror „etimologie" românească e străvezie, demult recunoscută. Asemenea nume de persoane armenii le-au cărat în toată Transilvania, ca și mai la vest, până la Budapesta și mai departe⁵⁷. Antroponimia bogată și variată a armenilor Transilvaniei și din România ar merita un studiu mai atent și aprofundat (decît s-a făcut acum 8 decenii) cu deosebire în ciелul relațiilor lingvistice și onomatologice româno-armeano-maghiare.

⁵² Szongott, *Szamosujvár, a magyar-örmény metrop.*, p. 204; *Armenia*, II, p. 60.

⁵³ Merza G., *Az örmény betelepülés története Magyarországon* [Istoria imigrării armenesti în Ungaria], în *Armenia*, XXII, 1913, p. 5—11.

⁵⁴ Cf. *Armenia*, IV, 1890, p. 133 (L. Réthy).

⁵⁵ Numele *Korbuly* din rom. *Corbul* [Szongott, asemenea unui poet sau istoriograf aulic, se gîdea la . . . Domitius *Corbulo* din veacul I e.n. !] (cf. Rom., IX—XIV, p. 252—255) a fost schimbat de unele ramuri ale marii familii armenesti prin traducere în ungurește: *Hollósy* (un fel de „Corbeanu" sau „Corbescu"), echivalent semantic în derivatul din *holló* „corb"; cel mai important *Hollósy* (fost *Korbuly*) era marele pictor Simion *Hollósy* (1857—1918), șeful școlii de pictură la Baia Mare.

⁵⁶ Despre antroponimia armenilor, cf. în special repertoriul de „nume gentilice (de familie) din Ungaria", în *Armenia*, XI, 1897, p. 240—253, 268—282, 307—3117, 331—350, 366—382, XII, 1898, p. 16—28, 48—60, 79—92, 111—125, 141—158, 173—189, 204—221, 238—239; p. 240—252 prenumele, 273—286 gruparea gentiliciilor după obirșia etno-lingvistică, p. 280 familii cu nume românești (de K. Szongott).

⁵⁷ De ex. familii mai de seamă armenesti în Budapesta: *Armenia*, VI, p. 289.

Antroponime românești la populația maghiară (maghiarofonă) au fost vehiculate și de unii *romi* care s-au maghiarizat începînd încă din veacul al XVII-lea, dacă nu chiar mai înainte⁵⁸.

Repertoriul de mai sus (p. 229—233) poate servi numai ca exemplificare, o specie de „eșantioane"; el urmează și va trebui să fie rectificat și amplificat cu materiale din surse multilaterale de informare, din t o a t e localitățile secuiești unde nu se mai vorbește limba română de către localnici indigeni, dar unde se constată antroponime (maghiarizate în terminație și grafie-fonetică, deci ușor de recunoscut), ori persoane cu nume românești ce au ca limbă maternă maghiara, resp. se știe că „au fost olahi (români)". Asemenea nume gentilicii (de familie) s-au păstrat și se mai întîlnesc pînă în ultima vreme mai ales în mediul r u r a l din Ținutul secuiesc și secuizat, căci la orașe ele se schimbă ceva mai ușor și rapid cu nume ungurești, voluntar, individual, sau organizat și forțat (infra, p. 241); dar sînt numeroși intelectuali „secui" (medici, avocați, preoți, profesori, ofițeri, funcționari etc., supra, p. 213—214) cu antroponime românești, ieșiți mai demult direct din mediul rural. Peste tot, ele sînt purtate — cum s-a spus și este foarte simplu, evident — de către elementele etnice care și-au abandonat idiomul strămoșesc (în sate azi aproape curat ungurești, vorbind numai maghiara, ori la orașe), ca și foarte mulți confesiunea răsăriteană, păstrînd însă pe alocuri amintirea și conștiința (chiar vagă, o simplă tradiție ori „ecou" cam îndepărtat) despre obirșia lor românească; pentru indicarea ori inducerea ei, principalul (uneori singurul) element documentar este antroponimul gentilic, chiar dacă apare maghiarizat ca fonetism, izolat și fără altă semnificație practică decît aceea de simplă „fosilă" social-lingvistică.

Vechimea numelor slavo-române. Precum s-a relevat, antroponimele românești (multe din ele de factură și cu etimologie slavonă) din Secuime și la secuizați sînt în general nume vechi, de aspect arhaic (fie de esență religioasă-calendaristică: *Iakob*, *Ioan*, *Matei*, *Stefan*, *Blaga*, *Bogdán*, *Drăgan*, *Moga*, *Nyáguly*, *Oprea*, *Ráduly*, *Vojna*, sau formațiuni românești, *Moldován*, *Recsán*, *Remetean*, ori (direct din) apelative românești: *Albuj*, *Bukur* — *Bokor*, *Kránga*, *Lunguj*, *Lupuj*, *Negra*, *Úrszuj* ș.a.); chiar și „ethnicon"-ul dat și utilizat de străini pentru români *Oláh* (Valah, Vlachos), care inițial a fost aplicat numai pentru români („romaniți", care vorbeau latina provincială). În afară de rare cazuri ce sînt adesea relevate în docu-

⁵⁸ De ex. o grupă din veacul al XVIII-lea, în Gheorgheni, la a. 1773, țigani „Cse-relö alias Pali *Todor*, *Lupuj* Minka, *Lupuj* Minkáné fia, *Bešan* János fia Simon, *Todor*, *István* és *Karácson*", ErdMest., p. 8; „zingari jobbagiones" la Simonești (Ciuc) *Kotia* Gyuri, *Minya*, *Raduj*, *Nyisztor* Czompo etc., ErdMest., p. 28 ș.a.

mente, de imigrați din Făgăraș, ori din alte zone ale Transilvaniei, Moldova, Țara Românească, majoritatea covârșitoare a numelor indică o populație rustică localnică, indigenă, adică în primul rând o parte dintre românii ce locuiau în tot cuprinsul Transilvaniei, iar în Secuime „amestecați cu secuii” (supra, p. 38—39 etc.). În unele zone de colonizare maghiară, secuiască ori săsească, ei au fost strimtorați, supuși, deposedați și în parte asimilați, — proces care s-a desfășurat mai intens în teritoriul ocupat de secui la marginea estică a Transilvaniei și mai ales în fostul județ Odorheiu, în nordul și vestul jud. Treiscaune (Covasna), în sudul Ciucului (Harghita), dar și în valea Nirajului — Tirnava Mică. La populația băștinașă românofonă din „Terra Siculorum” s-au adăugat, în chip firesc (ca peste tot, în orice zonă etnică) și unele elemente izolate sau chiar grupuri de imigrați, atestați în documente cu mențiuni precise ori cu antroponime tipice, încă din veacul al XVII-lea, mai numeroși prin veacurile XVIII—XIX-lea, veniți din alte teritorii ale Transilvaniei ori din Moldova și din Muntenia. Acești imigrați erau desigur o minoritate disparentă față de masele rustice românofone între care se stabiliseră secuii prin veacurile XII—XIII.

Prezența străveche și caracterul indigen al populației românești în Secuime (acei *Blacki* menționați de Simon din Keza, supra, p. 45); „molti Valachi” în veacul al XVI-lea, supra, p. 47, atestați în numeroase documente variate, supra, passim; „românii din interior (belföldiek)” a fost relevată și subliniată în repetate rânduri de către cercetătorii români; din observarea materialului antroponimic și a altor factori documentari, geograful S. Opreanu a stabilit câteva concluzii ce se impun a fi repetate la sfârșitul prezentului capitol; astfel, *Lucr. Geogr.*, III, p. 103, 112: „răspîndirea extraordinară de intensă a numelor românești în toate satele Ținutului secuilor este o dovadă a numărului mare de români ce s-au secuizat în acest ținut”; p. 113: „cercetarea numelor românești din Ținutul secuilor nu sprijină nici afirmația altei și mai numeroase grupe de istorici unguri care nu neagă că s-au secuizat românii de aici, dar spun că s-au secuizat din pricină au fost aduși cîte unul de nobilimea ce a pus prin veacul al XVI-lea piciorul și în Ținutul secuilor și care avea nevoie de iobagi ca să le muncească pămînturile. Cercetînd însă numele înșirate mai sus, se constată între ele nu numai o asemănare mare, ci faptul că cele mai multe se repetă în majoritatea cazurilor, dovînd obirșia comună a purtătorilor. Își poate închipui cineva că nobilii veniți aici ca proprietari din diferite părți ale Ardealului și Ungariei să-și fi adus iobagi din anumite familii? Nu, aceasta este numai o poveste desmintită de atîtea ori. Identitatea numelor dimpotrivă ne indică și ea originea comună foarte veche aci în jurul

munților Archita; numai așa se explică întinderea cam aceluiași nume pe întreg ținutul secuilor. Vor fi adus nobilii fără îndoială și iobagi, alții vor fi venit ei de bună voie; majoritatea românilor a fost însă aici înainte de venirea nobililor și chiar a secuilor prin aceste părți. O dovedesc și numele slave vechi ai căror păstrători în majoritatea cazurilor sînt pînă azi de religie românească și aci”; Opreanu, *Die Szekler*, p. 92—102; H. Wachner, *Lucr. Geogr.*, III, p. 310: „românii cu sentiment național, cari vorbesc românește, s-au stabilit, în mare parte, numai în timpul din urmă, pe cînd populația română autohtonă a Ciucului a adoptat limba secuiască, rămîind însă credincioasă confesiunii orientale”; *GlasR.*, 1936, nr 184, 10 IV, p. 4: „românii ocupau toate colțurile ținutului secuiesc, lucru de neconceput în ipoteza falsă a unei imigrații tîrzii” etc. Asemenea concluzii logice, bazate pe criteriile istoriografice și antroponomice rămîn mereu valabile, confirmate deplin de materialul documentar ceva mai amplu și variat scos în relief de paginile noastre precedente.

Schimbarea antroponimelor. Vremea și împrejurările în care au fost „împrumutate” masiv antroponimele românești (de fapt, pur și simplu: păstrate, perpetuate la aceleași ginți, familii și comunități rurale, maghiarizate superficial, ca fonetism, dintr-o generație în alta) în Secuime sînt cele schițate mai sus în linii generale; iar materialul antroponimic de tip românesc („româno-siculic”) apare de o bogăție impresionantă, în forme variate, dar compact și mai tipic chiar decît în alte zone ale Transilvaniei, prin cîteva elemente. În veacul al XVIII-lea și chiar în al XIX-lea, antroponimele românești la românii-secui erau desigur mult mai numeroase decît sînt cele curente azi în Secuime; se poate spune că atunci (adică înainte de începutul deznaționalizării masive) stocul lor inițial era în linii generale aproape intact, fiind, natural, în realitate identic ca elemente constitutive cu antroponimia populației românești din alte zone intracarpătice; ele au început să scadă masiv prin abandonare-schimbare, înlocuite cu nume ungurești (cf. supra, p. 208—216), după niște formule simple, expeditiv, practicate de multă vreme ce pot fi sesizate documentar încă din veacul al XV-lea (Ioannes Kenesius dictus Magyar; supra, p. 217), al XVI-lea, de ex. ostașul ardelean din armata lui Ștefan Báthory în Polonia (a. 1586) Dragicz *Morár* este numit și Dragits *Molnár* (RatCBáth., p. 59 și 113), deci paralel (ori succesiv) întrebuinta gentiliciu românesc (*Moraru*) și traducerea ungurească (*Molnár*); la 1635 *Boda* (Bodea?) devine *Nagy Balázs* etc. (supra, p. 221); în sec. XVIII-lea: Paulus Kiss alias *Oláh* (decî un „fost valah” poate cu numele *Micu*, tradus în ungurește Kiss), Elias *Szöts* alias *Sorban* (*DocMur.*, p. 14, 26) ș.a. În același timp

(sec. XVI—XVII) apar în toată Secuimea români cu antroponime ungurești (ex. a. 1614 *Szöcs Opra*, GenF., XI, p. 96; *Nagy Sztojka*, supra, p. 220; *Csikos István, Hosszu István oláh*, GenF., XI, p. 50; alte exemple supra, p. 218—224 etc.), care erau puse (adică: impuse) din primele zile de mediu social și de autoritățile unguro-siculice, la fel ca în alte zone (infra, p. 129—131); iar românii cu gentilicii pregnant ungurești, din sec. XVI—XX-lea, în Secuime erau apariții curente, banale, în fiecare localitate; liste din veacul al XVIII-lea în scaunul Mureș (Mureș — Niraj — Tîrnava Mică) în DocMur., p. 8—55, din care cel mai semnificativ este satul în majoritate românesc *Valéa* (fost Iobăgeni — Jobbágyfalva), unde la a. 1789 „conscriptio patrum familias dis unitorum” a înregistrat 26 familii, din care 17 cu nume ungurești (*Csizmadia 2, Pap, Gergely 3, Zoltán, Pakulár 2, László 2, Molnár 2, Puskás, Orosz, Illyés, Kintsés*); numai 9 cu nume de tip românesc (*Bats, Moldovan, Netsi, Molduvan, Many, Ruzs, Iszratya, Stratya, Cirtea*), DocMur., p. 31 (supra, p. 129—130). În chip firesc, aceste nume apar în toate păturile sociale: numeroși intelectuali și clerici au gentilicii de formă ungurească: preoții *Elias Várhegyi* la Sintandrei (Semat., 1835, p. 55), *Moise Nyerges* la Bozed (ibid., 56), *Georgius László* la Singeorgiu de Mureș (58), *Georgius Ládasi* la Tofăleni (60), *Ioan Solnai* la Turia (155), *Petrus Szabadi* la Poian (158), *Georgius Farkas* la Frumoasa (154), *Ioan Timar* la Iobăgeni (Semat., 1846, 176), *Georgius Görög* (ibid.), *Mihail Csiki* la Aita Mare (177) ș.a.m.d.

Cu trecerea anilor și a generațiilor, gentiliciile ungurești devin mereu mai numeroase, la unele grupe de secuizați, fiind în majoritate față de cele românești, în veacurile XIX—XX, de ex. la Sintandrei (supra, p. 75) sau în Șardul Nirajului, unde o conscripție din a. 1907 înregistra: *Antal, Balind, Cismadia* (9 ex.), *Lucaciu* (6), *Molnar* (4), *Magos* (6), *Maier* (3), *Pastor, Simon* (4), *Szentgyörgyi* etc., care erau la fel români ca acei cu antroponime românești, în „minoritate” (*Baciu, Cornea* (2), *Cioboca, Iacob* (9), *Moga, Moldovan, Nistor, Lupa* — *Farcas, Stroia* (2), *Suciu, Tolan* din aceeași comunitate, infra, p. 249). După aceste câteva „șantioane”, se poate afirma fără de riscul erorii sau exagerării că în majoritatea ei populația românească (românofonă și de confesiune orientală) în Secuime (secuizată până la urmă integral sau în majoritate) purta în cele mai multe localități antroponime (gentilicii) ungurești, pe care le avea dintru-nceput, adică din perioada când (prin veacurile XV—XVI) s-a generalizat în Transilvania antroponimic *praenomen* („nume de botez”, individual) + *gentilicium* („de familie”, ereditar) și când românii li s-au pus și impus foarte multe nume ungurești (infra, Anexa I), iar între acestea cel mai frecvent era în Secuime și în alte zone chiar etnonimul dat de străini (slavi, maghiari, germani etc.) în forma

fonetică ungurească *Oláh* (Valah). Astfel, în Secuime sînt de multă vreme apariții curente românii cu gentilicii ungurești; se puteau și se mai pot citi multe sute și mii de atare cazuri (ca acel din Singeorgiu de Mureș „*Csiki György marosszentgyörgyi lakos oláh nemzetiségű ember*” (Székelység, Tg. Mureș, V, 1902, nr 101, 2 V). Atare „mutație antroponimică” este alt factor important care a făcut ca în ansamblu să apară între secui atît de „puțini” românii, care dispăreau aproape total după ce nu se mai declarau români și nu mai purtau antroponime de acest tip, nici confesiunea românească nu o mai cunoșteau, — acoperiți de trei „etichete”: limba maghiară, numele personale ungurești și religia (romano-catolică, calvină-reformată, unitariană). Cu atare stigmate profunde, mai greu ar fi putut (după 2—3 generații sau veacuri) foștii români să-și cunoască și recunoască adevărata lor obîrșie.

Începînd din veacul al XIX-lea, acțiunea de înlocuire a numelor gentilicii se face sistematic, organizată legal cu acte, după un mecanism simplu și expeditiv: în registre matricole bisericești sau civile, în cancelarii servite de funcționari energici, dibaci, cam lipsiți de scrupule zeloși în „a-și face datoria” față de stat, asemenea „ajustări” sau falsuri se execută pe largă scară, în slujba planurilor imperialiste de a realiza ideea politică a „marei națiuni unitare” în cadrul monarhiei habsburgice austro-ungare. După cum deznaționalizarea s-a desfășurat în fiecare localitate (sat, oraș), la fel și schimbarea (maghiarizarea) antroponimelor. Cazurile în grupe sau individual (imensele lor majoritate fiind ignorate în bibliografie) sînt atît de multe, încît ar fi cu neputință și chiar inutil a încerca să le cităm din toate zonele Secuimii și ale Transilvaniei; să fie suficient a menționa (cf. supra, nota 44, p. 227, infra, p. 243) unele exemple mai pregnante și semnificative din cîteva puncte ale Secuimii: la *Ilieni* (jud. Covasna) numeroși români *Farkas János, Balázs, Körözs* etc. (A. Paul, *op. cit.*, p. 234); la *Biesad*: *Schiopul > Sánta, Suciu > Szöcs, Dogaru > Kádár* etc.; la *Micfalău* (supra, nota 44); *Valéa* (Iobăgeni, supra, p. 129 etc.), *Singeorgiu* (de Pădure: *Căliman > Kelemen, Grădinaru > Kertész, Pop > Papp, Roșca > Piroška, Olaru > Fazekas, Vizitiu > Kocsis, Dumitru > Demeter, Albu > Fehérváry, Savu > Szávuly* ș.a.m.d. (inform. V. Găinaru); la fel în toate satele Secuimii unde se întîlnesc antroponime ungurești, majoritatea „moștenite” din veacurile XVII—XVIII. Unele schimbări de nume gentilicii puteau să îmbrace o haină spectaculară și publicistică, potrivit cu însemnătatea socială a persoanelor respective; astfel, primarul satului Petriceni (vechi *Peselnék*, numit apoi *Kézdikóvár*, jud. Covasna) *Opra Pál* (Paul Oprea), care în a. 1882, împreună cu fiul *Albert* și cu *Opra Ferenc* adoptă numele

de autentică sonoritate maghiară „Eperjesi”⁵⁹, care prin aspectul fonetic al grupei inițiale *Eper-* aduce puțin cu *Oprea*; înzestrat cu noul gentiliciu el pleacă în anul următor la băile Borsec, unde în „lumea bună”, cu aristocrația și burghezia Ungariei, figurează ca „Eperjesi Pál, primar comunal în Peselnek”⁶⁰, adică metamorfozat sub aspect antroponimic în secui-sadea, ca mulți alții. Familia avocatului *Zágoni* din orașul Sfintu Gheorghe se numise *Albu* (atestat în Zagon, jud. Covasna, de ex. supra, p. 221), maghiarizată și trecută la reformați în a. 1890, când Moise *Albu* s-a prefăcut „Zágoni”⁶¹, fiind evident o familie de români (cu nume gentiliciu frecvent în Secuime), din satul frunțas Zagon, în majoritate românesc. Locotenentul de jandarmi din aceeași localitate, Paul *Albu*, spre a putea să-și păstreze „noblețea ungurească și cognomenul (supranumele) Zágoni”, obține în a. 1902 aprobarea de a-și schimba gentiliciul în „Zágoni”⁶². La Sărățeni (jud. Mureș; supra, p. 131) „Ioan Chirilă din familia frunțasă, bogată și cu văză în sat, avea un fiu căpitan (astăzi [în a. 1935] colonel pensionar la Budapesta) din armata ungurească, cu numele Váradi Albert (un frate al său Váradi János [— Ioan Chirilă] trăia în Sărățeni) și care de câte ori venea acasă în sat își sfătuia stăruitor părinții să treacă la reformați și să-și schimbe numele de familie; lucru ce cu greu i-a reușit făcînd și din tatăl său Ioan Chirilă un Váradi

⁵⁹ „Névváltoztatás. A belügyi miniszterium megengedte, hogy peselneki lakó Opra Pál községi bió a maga és fia Albert, valamint szintén peselneki lakos Opra Ferencz vezetéknévét «Eperjesi» re változtassa”, SzF. 1882, nr 107, p. 3.

⁶⁰ SzF., 1883, nr 63, din 9 VIII, p. 3 „fürdővendégek névjegyzéke. Borszék, ... Eperjesi Pál községi bíró, Peselnek”. Cîne citea nr 63. din a. 1883, fără să fi observat nr 107 din 1882 al gazetei secuiești (SzF.), nu putea să-i treacă prin minte că vilegiaturistul din august 1883 cu pregnant nume unguresc „Eperjesi Pál” era chiar fostul român Paul Opr(e)a din anul precedent. Inițiativa lui Opr(e)a din Petriceni (Peselnek) era firească și se pare chiar necesară: un reprezentant al puterii de stat în regimul feudal austro-unguresc nu era de dorit să poarte nume valahic, neagreat de forurile superioare în mediul vremii; dar exemplul lui Paul Oprea (fără să fie izolat) nu a fost urmat de ceilalți omonimi, căci în sat rămîn foarte mulți *Opra*, ca și *Bokor* (Bucur) etc., la fel ca primari cu nume românești în alte sate secuiești (de ex. în valea Nirajului: *Muntyán Todor*, *Opra György*, *Sztojka Mihály* etc., Székelység, 1903, nr 44, 24 II). Energeticul primar româno-secui „Opra — Eperjesi” nu s-a mulțumit cu schimbarea gentiliciului său și al familiei, ci a cerut insistent (refuzat la început, în a. 1883) și a obținut (ulterior) schimbarea numelui slav al satului pe care-l gospodărea *Peselnek* (cu rezonanță neagreabilă în ungurește, ca un verb de pers. III plur. prezent) în *Kézdikövár* (Székely Nép, 1907, nr 116) „Cetatea de piatră (la) Kézdí”, după care s-a modelat rom. *Petriceni*.

⁶¹ Ordinul Minist. Interne, Budapesta, nr 16435; cf. *Oltuzul*, 1936, nr 46, 29 XI, p. 2.

⁶² GenF., I, p. 15 „névváltoztatás: ... 1902 okt. 29-én zágoni Albu Pál csendőr főhadnagy, hogy magyar nemessége és a «zágoni» előnév épségben tartása mellett, család nevét «Zágony»-ra átváltoztathassa”, adică în primul rînd (la fel ca Paul Oprea > Eperjesi din Petriceni și toți ceilalți) spre a scăpa de stigmatul originii naționale românești, gentiliciul *Albu*, care-i era incomod, un „impediment” în avansarea prin treptele aparatului birocratic-militar austro-unguresc.

János; dar un frate al acestui neofit, Lazăr, a refuzat consecvent să-și schimbe numele românesc și a murit la 80 de ani cu același nume: *Kirilla Lazar* [epitaful lui: supra, p. 132]” (GlasR., 1935, nr 151, p. 3, inform. paroh I. Gergeli) ș.a.

Cel mai simplu și frecvent sistem era (cu deosebire în condițiile bilingvismului româno-maghiar curent peste tot în Secuime pînă spre sfîrșitul veacului al XIX-lea) „traducerea” numelui gentilic prin corespondentul lexical maghiar: *Albu* devine „Fehér”, *Așchie* > „Forgács” (unul din cazuri în Zăbala, jud. Covasna: ȚinS., 1937, nr 15, 11 IV, p. 3; 1938, nr 50, 6 IX, p. 3), *Dogaru* > „Kádár”, *Dragu* > „Kedves”, *Flor(e)a* > „Virág”, *Lupu* > „Farkas”, *Micu* > „Kicsi” (frecvent de ex. în Bicsad, Cernatu, jud. Covasna etc.), *Verzea* > „Zöld” ș.a.m.d. Maghiarizarea era uneori pur formală și superficială, prin etimologie populară (cf. *Bucur* > *Bokor*, supra, p. 218), ori cazuri umoristice, dar spirituale, ca acele citate de Sándor I.: *Lăpăduș* devine „Lepedős”, *Iosiv* > „Jószivű”⁶³. De foarte multe ori era confecționat un nume nou, ca de ex. după tipul „demotikon” adoptat în chip ingenios de către fiul lui Ioan Chirilă (Kirilla) citat mai sus din Sărățeni (Sóvárád), devenit la Budapesta în armata ungurească sau chiar la plecarea din satul natal: *Váradi Albert* [mai corect și deplin ar fi fost de fapt „Sóváradi”]; *Albu* din Zagon se face *Zágoni*, altul eminent botanist originar din Ungheni, sat românesc la confluența Nirajului (ung. Nyárád) cu Mureșul, devine mai târziu la Cluj-Napoca Erasmus I. *Nyáradi* (+1966); *Blaga Iosif* din Sărățeni devine la Cluj prin a. 1940 *Balázs József* (om de serviciu) etc.

Alte nume gentilicii românești (disonante și destul de incomode pentru neofiti) se înlocuiesc pur și simplu cu nume luate la bună întîmplare, după imaginație ori cu vreo intenție, ca amintitul *Opr(e)a* > *Eperjesi*; un *Pascu* din Sărățeni devenit deodată ... „Magyari”, — soluție ce evocă pe numeroșii „Romanus” în Imperiul roman zis țirziu, evident provinciali sau „barbări”, neromani, recent romanizați, voind să-și mascheze obîrșia și să-și marcheze noua calitate civilă-juridică prin însuși numele întregului „popor roman”; românul *Pascu* din Sóvárád — Sărățeni, cînd a făcut cotitura formală decisivă în existența sa și a familiei, a îmbrăcat haina unui gentiliciu care să exprime cît mai fidel și net noua sa apartenență național-etnică prin etnonimul comunității politice dominante („marea națiune politică unitară”, pe care și-o imagină probabil și el — la fel ca mulți

⁶³ SzHUt., I, p. 96 „furesán forgat el a köznép, sok kivált idegen neveket, úgy hogy abból sokszor a legnevetésesebb értelmeket szá maznak; p.o. egy *Lepedus* nevy oláh molnár Arkoson [Arcus, jud. Covasna] közönségesen *Lepedősnek* hívják; *Josiv Gyurkát* Karácsonfalván [Crăciunești, jud. Harghita — Odorheiu] *Jószivű Gyurkának* ...”.

utopiști la Budapesta, Grünwald B., Apponyi A., Lengyel Z. etc. — ca ceva etern și exclusiv în spațiul intracarpatic) unde se integrează spre a se pierde fără urmă pentru totdeauna cu întreg neamul său „valahic”.

Apar suficiente aceste exemplificări, puține (dintr-un material documentar imens) dar utile spre a scoate în relief (dacă mai este util și necesar) importanța elementelor *onomastice* (în primul rând antroponime, inclusiv porecle, supranume, chiar și nume de animale) ca probe lingvistice de cea mai mare valoare, în completarea lexicului comun (cuvintele uzuale); numele proprii reprezintă deopotrivă documente social-istorice de prim rang, fiind uneori singurele materiale informative disponibile în cercetările asupra obârșiei sociale și etno-lingvistice a populației⁶⁴. În consecință, numele proprii trebuie (cum s-a spus) să fie adunate din toate sectoarele și epocile, spre a fi studiate, interpretate ca atare, cu maximum de acribie și imparțialitate pe ansamblul unui teritoriu. Asupra faptului că este utilă și necesară studierea materialului onomatologic de factură românească la populația maghiarofonă, mai ales la secui, s-a atras atenția de către erudiții ardeleni chiar și în a. 1959 (StUn., 1959, 2, p. 29—41); dar pînă acum (după cele câteva exemple citate din „Vadrossák” de Edelspacher urmat de Hunfalvy, supra, p. 224) totul a rămas un simplu „pium desiderium”, căci se vede că nu s-a publicat nimic în această privință (nici măcar citarea parțială ori semnalarea materialelor adunate de Opreanu, Chindea, Popa-Lisseanu, Iorga, Dumitrașcu, Râmneanțu ș.a.); iar unii istoriografi (ca Tóth Z., care propunea judicios cercetări „obiective, fără polemică”, supra, p. 119; cu ... „metodele cele mai moderne”) le treceau complet sub tăcere, ca pe un material foarte incomod pentru teza despre eventuala „puritate rasială” a populației maghiarofone din Secuime; deci: deoparte se enunțau principii frumoase, corecte, foloșitoare ca datorie de a se supune unui studiu antroponimia Secuimii, iar de alta nu se făcea nimic concret, păstrîndu-se în continuare tăcerea discretă cea mai ermetică. S-ar părea că, pentru această grupă de cercetători, era suficientă concluzia lui P. Hunfalvy despre cele „15 nume gentilicii românești la secui”.

Nume de animale⁶⁵ la țărani și păstorii unguri (secui), în afară de cele semnalate în liste din „Trandafirii sălbateci” (supra, p. 224—225), se află adunate de ex. în PásztNy., p. 359—385, 462,

⁶⁴ Un exemplu din cele mai concludente în acest sens este identificarea unui lot de peste 100 români (majoritatea iobagi) în armata și la curtea lui Ștefan Báthory (1576—1586), în Polonia, după N. Iorga (Revist., VII, 1921, p. 10—12), de către istoricul slavist clujean M. P. Dan (supra, p. 218), aproape exclusiv pe baza antroponimelor.

⁶⁵ Șt. Pașca, *op. cit.* [supra, p. 207]; A. Stan, *O problemă de onomastică: numele proprii de animale*, în CercLg., VII, 1962, p. 335—340.

490, 522—523 etc. (cîteva reluate și scoase în relief, CercLg., V, p. 129); HrmSzOkl., p. 176—180 *Murga, Bortsa, Burungosz, Mokány*; din zona Arieșului de jos (jud. Cluj), semnaleză nume de animale ca *Dotyica, Zsoján, Balán, Muszka, Szava, Mundra* etc., la populația maghiară (secuiască), Jankó J., *Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe* [Populația maghiară (secuiască) din Turda, scaunul Arieșului, Remetea], Budapest, 1893, p. 284—285.

În compartimentul onomatologiei din Transilvania rămîne foarte mult de făcut în viitorul apropiat. Despre antroponime un-gurești la români, cf. Anexa I.